

**MONITOR EXPERIMENT FLEXIBILISERING
ONDERWIJSTIJD**
2^e Meting 2012-2013

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

**MONITOR EXPERIMENT
FLEXIBILISERING ONDERWIJSTIJD**

2^e Meting 2012-2013

- eindrapport -

dr. M. de Weerd
drs. P. Krooneman (projectleider)

Amsterdam, augustus 2013
Regioplan publicatienr. 2150 - I

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 – 531 53 15
Fax : +31 (0)20 – 626 51 99

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van de
ministeries van OCW en SZW.

Amsterdam, augustus 2013
Publicatienr. 2150-1
OND1350204

© 2013 Regioplan, in opdracht van de ministeries van OCW en SZW
Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan.
Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

INHOUDSOPGAVE

Managementsamenvatting	I
1 Inleiding	1
1.1 Inleiding.....	1
1.2 De uitgangssituatie van de experimentescholen	1
1.3 Initiatief, motivatie en voorbereiding	3
1.4 Onderwijs- en schoolconcepten.....	5
1.5 Combinatie onderwijs en kinderopvang	7
1.6 Het leerlingaantal en klassen/groepen	9
1.7 Personeel en gebouw	11
2 Flexibilisering onderwijstijden	13
2.1 Inleiding.....	13
2.2 Geboden flexibiliteit in onderwijstijden	13
2.3 Het gebruik van flexibele onderwijstijden.....	16
2.4 Flexibilisering van de hoeveelheid onderwijstijd	17
3 De organisatie van flexibele onderwijstijden	19
3.1 Inleiding.....	19
3.2 Administreren en bepalen van aan- en afwezigheid.....	19
3.3 Kosten en bekostiging.....	20
4 Arbeidsparticipatie	25
4.1 Inleiding.....	25
4.2 Arbeidsparticipatie.....	25
5 Ontwikkelingen in het gebruik van kinderopvang	31
5.1 Inleiding.....	31
5.2 Gebruik van kinderopvang	31
5.3 Ontwikkeling in gebruik bso	33
6 Beoordeling van flexibele onderwijstijd	37
6.1 Inleiding.....	37
6.2 Ouders	37
6.3 Leerlingen	41
6.4 Personeel	42
6.5 Bekendheid met en oordeel over de uitkomsten van het DGO	47
7 Effecten van flexibele tijden op onderwijskwaliteit	49
7.1 Inleiding.....	49
7.2 Afspraken: toezicht en onderzoek door de Inspectie.....	49
7.3 Kenmerken van de vijf experimentescholen uit de tweede tranche.....	50
7.4 Toezicht en onderzoeksactiviteiten per school	51
7.5 Voorlopige bevindingen	52
7.6 Kwaliteit volgens ouders	54
Bijlage 1 Respons	57

MANAGEMENTSAMENVATTING

Het experiment flexibiliseren onderwijstijd

Op 17 mei 2011 werd de beleidsregel experiment flexibiliseren onderwijstijd gepubliceerd. Doel van het experiment is bij een aantal scholen te onderzoeken wat de effecten zijn van het verder flexibiliseren van de onderwijstijd. Het experiment startte op 1 augustus 2011 en duurt drie schooljaren. Het experiment wordt nauwlettend gevolgd. In het rapport dat voor u ligt, doen we verslag over het tweede jaar.

In het tweede jaar zijn naast de 7 scholen die al in het eerste jaar startten, 5 nieuwe scholen van start gegaan met het experiment. Daarmee hadden in het schooljaar 2012-2013 12 scholen in Nederland de mogelijkheid om onderwijs dat in de zomervakantie geboden wordt, mee te laten tellen als onderwijstijd en af te wijken van het maximum aantal van 7 vierdaagse schoolweken. De diversiteit van de scholen in het experiment die al in de eerste meting werd geconstateerd, is verder toegenomen. De scholen die deelnemen aan het experiment variëren op vele punten van elkaar, waaronder:

- het aantal jaren dat de scholen bestaan: er zijn zowel oude als nieuw opgerichte scholen onder de deelnemers;
- het moment waarop de scholen de flexibele onderwijstijden hebben ingevoerd: de eerste in 2008, de laatste moet nog beginnen;
- de motivatie voor het invoeren van flexibele onderwijstijden: op twee scholen vanuit het onderwijsconcept, op de andere scholen vanuit het idee om aantrekkelijker te worden/blijven voor ouders;
- de hoeveelheid tijd die gemoeid was met de voorbereiding van (onder meer) de invoering van flexibele tijden, uiteenlopend van enkele maanden tot meer dan 4 jaar;
- het onderwijs- en/of schoolconcept dat als uitgangspunt is genomen;
- de mate waarin het onderwijs aan de leerlingen is geïndividualiseerd;
- de wijze waarop en de mate waarin onderwijs en kinderopvang geïntegreerd zijn: van volledige integratie tot nauwelijks samenwerking met kinderopvang;
- het ontwikkelstadium: op een aantal scholen zijn het onderwijsconcept en het model van flexibele tijden dat gehanteerd wordt af, op een aantal scholen worden de komende jaren nog verdere stappen gezet;
- de huisvesting: variërend van in een kerk tot in een nieuwbouw multifunctionele accommodatie.

Praktische vormgeving van nieuwe onderwijstijden

De experimentenscholen verschillen van elkaar in de wijze waarop zij de onderwijstijd flexibiliseren.

Tien van de 12 experimentenscholen bieden flexibiliteit in het jaar: dat wil zeggen dat zij gedurende meer dan 42 weken onderwijs bieden. De mate waarin varieert van 44 weken tot 52 weken. Een aantal van de scholen bouwt de flexibiliteit in het jaar geleidelijk op.

De vierdaagse schoolweek wordt op 2 van de 12 experimentescholen expliciet aangeboden. Op één van deze 2 scholen wordt daar door geen van de leerlingen gebruik van gemaakt. Op 2 andere scholen wordt de vierdaagse schoolweek niet expliciet aangeboden, maar behoort een vierdaagse schoolweek praktisch (als gevolg van de manier waarop een leerling zijn uren over de week verdeelt) wel tot de mogelijkheden.

Er zijn ook scholen die flexibiliteit op de dag bieden. Leerlingen hebben dan de keuze op welk moment van de dag zij beginnen en eindigen.

De laatste vorm van flexibiliteit die op bijna alle experimentescholen geboden wordt, betreft het opnemen van compensatiedagen waarbij 'overuren' die op het ene moment gemaakt worden, op een ander moment gecompenseerd mogen (of op sommige scholen moeten) worden.

Noodzakelijke voorwaarden voor het bieden van flexibele onderwijstijd

Flexibele onderwijstijd biedt ouders en leerlingen veel mogelijkheden, maar binnen heel duidelijke kaders. Net als op scholen die niet aan het experiment deelnemen, moet worden voldaan aan de Leerplichtwet en het aantal uren onderwijs dat daarin is vastgelegd (940 uur op jaarbasis). Om te kunnen werken met flexibele onderwijstijd, moet een aantal zaken daarom geregeld worden:

- per leerling moet vooraf worden vastgelegd wanneer deze gedurende een bepaalde periode aanwezig is op school (er kan veel op de experimentescholen, maar binnen heel duidelijk kaders);
- een uitgebreide registratie van de aan- en afwezigheid per leerling;
- een zekere mate van individualisering van het onderwijs.

Scholen die flexibele onderwijstijd bieden, zijn meer uren open en moeten daarom maatregelen nemen om dat te bekostigen. Een deel van de scholen doet dat door een andere inzet van personeel, in het bijzonder door meer onderwijsassistenten en/of leerkrachtondersteuners in te zetten en minder leerkrachten. Op die manier kunnen zij de flexibele onderwijstijd met enkel de lumpsummiddelen bekostigen. Een deel van de experimentescholen genereert extra middelen door opbrengsten uit de kinderopvang in het onderwijs te investeren.

Een andere factor die van belang is bij de mogelijkheid om flexibele onderwijstijd te kunnen bekostigen, is het akkoord dat de experimentescholen hebben gesloten met de bonden. Daarin is overeengekomen dat de hoeveelheid vakantie van het onderwijspersoneel afhankelijk wordt van de werktijdfactor. Alleen personeel met een aanstelling van 1 fte heeft daarbij nog recht op de 12 weken vakantie die in de onderwijs-cao voor al het onderwijspersoneel, ongeacht de omvang van hun aanstelling, geldt.

De flexibele onderwijstijd heeft op geen van de experimentescholen tot een hogere vrijwillige ouderbijdrage geleid.

Relatie flexibele onderwijstijd en arbeidsparticipatie

Flexibele onderwijstijden zijn vooral aantrekkelijk voor tweeoudergezinnen waarin beide ouders meer dan 30 uur per week werken en alleenstaande werkende ouders. Dat kan betekenen dat flexibilisering van onderwijstijd op de langere termijn een positieve invloed heeft op de arbeidsparticipatie, omdat het de randvoorwaarden daarvoor verbetert.

Ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden zijn gemiddeld iets meer gaan werken dan vorig jaar. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij ouders die geen gebruikmaken van flexibele onderwijstijden en kan daarom niet worden toegeschreven aan de flexibilisering van onderwijstijd. Op de korte termijn valt daarom niet te verwachten dat het breed invoeren van flexibele onderwijstijden zal leiden tot meer arbeidsparticipatie.

Relatie flexibele onderwijstijd en buitenschoolse opvang

Flexibele onderwijstijden leiden nauwelijks tot meer of minder gebruik van buitenschoolse opvang. Met name dat laatste is opvallend gezien de landelijke trend waarin wel sprake is van een teruglopende vraag naar buitenschoolse opvang.

Er zijn verschillende factoren die gezamenlijk het gebruik van buitenschoolse opvang bepalen: dat betreft een factor op schoolniveau, namelijk of de afname van flexibele tijden alleen mogelijk is als buitenschoolse opvang wordt afgenomen. Daarnaast zijn er verschillende factoren op gezinsniveau: het aantal uren dat gemiddeld per ouder wordt gewerkt, de leeftijd van de kinderen en of een kind uit een een- of tweeoudergezin komt.

De beoordeling van flexibele onderwijstijd

Ouders zijn zeer positief over zowel de experimentescholen en het onderwijs dat daar gegeven wordt, als de flexibele onderwijstijden en de mogelijkheden die hun daarmee geboden worden om het gezinsleven op een prettigere manier te organiseren.

Het personeel op de experimentescholen denkt ook dat de voordelen van flexibele tijden het grootst zijn voor ouders, maar is zelf ook overwegend positief over het werken met flexibele onderwijstijd. Aspecten waarover een relatief groot deel van het personeel ontevreden is, zijn de pauzemogelijkheden (ruim 20% is hierover ontevreden) en de werkdruk waarover 25 procent (zeer) ontevreden is. In vergelijking met landelijke cijfers scoort het personeel van de experimentescholen hoger op tevredenheid over hun werk in het algemeen, en lager op werkdruk.

Iets meer dan de helft van het personeel is van mening dat flexibele onderwijstijd de effectieve onderwijstijd die kinderen krijgen ten goede komt. Zo'n 10 procent denkt dat de effectieve onderwijstijd als gevolg van de flexibele onderwijstijd is afgenomen.

Beoordeling van flexibele onderwijstijden door de Inspectie van het Onderwijs

Als gevolg van de grote diversiteit tussen de scholen en de ontwikkelstadia waarin de scholen zich bevinden, acht de Inspectie van het Onderwijs het nog te vroeg om mogelijke effecten van het experiment op de kwaliteit van het onderwijs vast te stellen.

De Inspectie van het Onderwijs constateert wel dat de experimentenscholen een uitgebreide registratie van onderwijstijd hebben opgezet en alle instaan voor ten minste 940 uur onderwijstijd per leerling per jaar.

De experimentenscholen voldoen ook aan de andere voorwaarden die voor deelname aan het experiment gesteld zijn.

1 INLEIDING

1.1 Inleiding

Op 17 mei 2011 werd de beleidsregel experiment flexibiliseren onderwijstijd gepubliceerd. Met deze beleidsregel wordt scholen in het basisonderwijs de mogelijkheid geboden onderwijs dat in de zomervakantie wordt gegeven mee te laten tellen als onderwijstijd en af te wijken van het maximum aantal van 7 vierdaagse schoolweken.¹

Scholen konden zich via een aanmeldingsformulier opgeven voor deelname aan het experiment. Op basis van het aanmeldingsformulier en begeleidende documenten (in ieder geval instemming van de medezeggenschapsraad) werd bepaald of de betreffende school daadwerkelijk in aanmerking kwam voor deelname. Vervolgens werden de scholen bezocht door de begeleiders van het experiment en werd een experimenteerplan opgesteld.² Op grond van het experimenteerplan gaf de minister van OCW vervolgens een beschikking af.

In augustus 2011 gingen 7 scholen van start in de eerste tranche van het experiment flexibele onderwijstijd. Al snel werd duidelijk dat er grote verschillen bestaan tussen de uitgangssposities van de scholen en de wijze waarop de scholen invulling geven aan flexibele onderwijstijden. Bovendien blijken de scholen die experimenteren met onderwijstijd ook op onderwijsinhoudelijke punten te verschillen van veel andere scholen die niet aan het experiment deelnemen. Om die reden beschrijven we in dit hoofdstuk de uitgangssituatie van de experimentenscholen bij aanvang van het experiment.

In augustus 2012 ging een tweede tranche bestaande uit 5 scholen van start in het experiment. In totaal komt het aantal scholen dat deelneemt aan het experiment op 12 scholen. In de rapportage van deze tweede meting beschrijven we hoe de scholen uit de eerste tranche zich verder hebben ontwikkeld en de wijze waarop de scholen uit de tweede tranche hun onderwijstijden hebben vormgegeven.

1.2 De uitgangssituatie van de experimentenscholen

Sinds augustus 2012 zijn er 12 scholen in Nederland die (mogen) werken met flexibele onderwijstijden. Dat wil zeggen dat zij onderwijs dat zij in de zomervakantie geven, mogen mee laten tellen als onderwijstijd en dat zij een vierdaagse schoolweek aan mogen bieden.

¹ Aanvankelijk ging het om maximaal 10 scholen. Na de wijziging van de beleidsregel van 21 juni 2012 konden maximaal vijftien basisscholen aan het experiment deelnemen.

² De begeleiders zijn Jan Littink van Leeuwendaal VOS/ABB en Job van Velsen van Etuconsult.

De experimentescholen verschilden bij aanvang van hun deelname aan het experiment op een aantal punten van elkaar. Een van die punten betreft het moment dat zij van start zijn gegaan met de flexibilisering van onderwijstijd. Een aantal deed dat al voorafgaand aan het experiment, een aantal deed dat vanaf augustus 2011, vanaf augustus 2012 of vanaf augustus 2013 (zie 3^e kolom tabel 1.1). De experimentescholen verschillen daarmee van elkaar in de ervaring die zij hebben met het werken met flexibele onderwijstijd en het ontwikkelstadium van het vormgeven van flexibele onderwijstijd.

Een ander punt waarop de experimentescholen van elkaar verschillen, betreft hun uitgangssituatie: een deel van de scholen is nieuw gesticht en heeft van meet af aan gewerkt met flexibele onderwijstijden. Dat betreft 5 scholen, te weten: Casa, De School, De Parapluschool, Sterrenschool Zevenaar en De Ruimte. Daarnaast zijn er zeven scholen die eerst met reguliere schooltijden werkten alvorens de stap naar flexibele onderwijstijden te maken (zie tweede kolom tabel 1.1). Dit betreft Bikube, Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en De Sprengel. Laterna Magica heeft de invoering van flexibele onderwijstijden opnieuw uitgesteld (zie voor toelichting hoofdstuk 3). La Res gaat in 2013 van start met flexibele onderwijstijden.

Tabel 1.1 Achtergrond van de scholen in het experiment I

	Eerst reguliere onderwijstijd	Invoering flexibele ow-tijd
<i>Scholen 1^e tranche</i>		
Bikube	Ja	Augustus 2011
Casa	Nee	Augustus 2011
De School	Nee	Augustus 2008
Laterna Magica	Ja	Uitgesteld
Parapluschool	Nee	Augustus 2010
Sterrenschool Apeldoorn	Ja	Augustus 2010
Sterrenschool Zevenaar	Nee	Januari 2011
<i>Scholen 2^e tranche</i>		
La Res	Ja	Augustus 2013
De Ruimte	Nee	Augustus 2012
De Sprengel	Ja	Augustus 2012
De Vliegenier	Ja	Augustus 2012
Sterrenschool Ermelo	Ja	Augustus 2012

Vijf van de experimentescholen uit de eerste tranche, Bikube, Laterna Magica, de Parapluschool, Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar en alle scholen die gestart zijn in de tweede tranche, maken deel uit van bestaande besturen. Het gaat om besturen met een omvang uiteenlopend van 13 tot 29 scholen.

Casa en De School zijn vanuit nieuw gevormde besturen opgericht. Er maken geen andere scholen deel uit van deze besturen.

Alle scholen uit de eerste tranche van het experiment, zijn openbare of algemeen bijzondere scholen. In de tweede tranche zijn daar ook een school op christelijke en een school op gereformeerde grondslag bijgekomen.

Tabel 1.2 Achtergrond van de scholen in het experiment II

	Bestuursgrootte	Denominatie	Vestigingsplaats
<i>Scholen 1^e tranche</i>			
Bikube	23	Openbaar	Hoofddorp, Noord-Holland
Casa	1	Algemeen bijzonder	Pijnacker, Zuid-Holland
De School	1	Algemeen bijzonder	Zandvoort, Noord-Holland
Laterna Magica	17	Openbaar	Amsterdam, Noord-Holland
Parapluschool	13	Openbaar	Ede, Gelderland
Sterrenschool Apeldoorn	29	Openbaar	Apeldoorn, Gelderland
Sterrenschool Zevenaar	15	Openbaar	Zevenaar, Gelderland
<i>Scholen 2^e tranche</i>			
La Res	33	Openbaar	Enschede, Overijssel
De Ruimte	17	Christelijk	Almere, Flevoland
De Vliegenier	29	Openbaar	Apeldoorn, Gelderland
Sterrenschool Ermelo	10	Gereformeerd	Ermelo, Gelderland
De Spreng	25	Openbaar	Vaassen, Gelderland

1.3 Initiatief, motivatie en voorbereiding

Het initiatief tot de invoering van flexibele onderwijstijden ligt in een aantal gevallen bij het bestuur, in een aantal gevallen bij schooldirectie en bestuur en in twee gevallen bij privépersonen.

Bij twee van de scholen wordt op alleen basis van onderwijsinhoudelijke argumenten gewerkt met flexibele onderwijstijden: dat betreft De School en Casa, de twee scholen die door privépersonen zijn opgericht. Op deze scholen volgt de wens tot flexibele onderwijstijden uit het onderwijsconcept. Het onderwijsconcept kan niet volwaardig functioneren zonder flexibele onderwijstijden.

Montessorionderwijs en flexibele onderwijstijden

Goed, volledig Montessorionderwijs zoals het bedoeld is door Maria Montessori is eigenlijk alleen mogelijk op lange dagen. Er bestaat in de Montessoripedagogiek/filosofie geen scheiding zoals wij die in Nederland kennen, tussen school en opvangactiviteiten.

- Ontwikkeling vindt de hele dag door plaats. Montessorionderwijs is 'Education for life'. De hele dag door ontwikkelen kinderen hun keuzevrijheid en verantwoordelijkheid. Kinderen kunnen/willen en zijn in staat tot veel leren. Naast de lessen voor 'het leven' doen Montessorikinderen ook meer kennis op dan kinderen in het reguliere onderwijs doordat zijzelf invloed hebben op hun eigen leerproces.

Bron: <http://www.casaschool.nl/all-day-all-year/totaalpakket>

Bij de overige scholen is het werken met flexibele onderwijstijden niet op de eerste plaats ingegeven vanuit een onderwijsconcept maar wil men met innovatief onderwijs en flexibele onderwijstijden aantrekkelijker worden voor een grotere groep ouders en leerlingen. Innovatief onderwijs en flexibele onderwijstijden worden daarbij als een middel gezien om de (dreigende) terugloop van het aantal leerlingen tegen te gaan.

De voorbereidingstijd die de invoering van flexibele onderwijstijden per school heeft gekost, verschilt aanmerkelijk. Casa, De School en De Ruimte zijn het langst bezig geweest met de voorbereidingen. Het gaat hierbij om een periode van jaren. Dat is voor een belangrijk deel terug te voeren op het feit dat dit gepaard ging met het stichten van een nieuwe school.

Ook de Sterrenschool Apeldoorn is zo'n 2 jaar bezig geweest met de voorbereidingen voordat zij flexibele schooltijden aan ging bieden. Eerst is vanuit de school en de kinderopvang deelgenomen aan de ontwikkeling van het concept Sterrenschool 2.0 in de werkgroepen van de Argumentenfabriek. In de voorbereidingen op de ontwikkeling van de eigen Sterrenschool heeft deze school met een groep medewerkers uit het onderwijs en de kinderopvang een scholingstraject van een jaar gevolgd. Het gaat om een scholingstraject dat speciaal voor de Sterrenschool is ontwikkeld door de Katholieke Pabo Zwolle. Ook de initiatiefnemers bij de besturen van Sterrenschool Ermelo en De Ruimte hebben deel uitgemaakt van de werkgroepen die zich bezighielden met de ontwikkeling van de Sterrenschool 2.0.

Bikube, De Vliegenier, De Sprengel en Sterrenschool Ermelo hebben een zeer korte voorbereidingstijd gehad voordat zij overstapten op het invoeren van flexibele onderwijstijden.

Tabel 1.3 Initiatief, motivatie en voorbereiding

	Initiatief	Motivatie	Vorbereidingstijd
Bikube	Bestuur en schooldirectie	Krimp en vervolgstap op het concept kantoortijdenschool	< 1 jaar
Casa	3 leerkrachten	Echt montessori-onderwijs aanbieden	> 3 jaar
De School	Privépersoon	Inhoudelijk	> 3 jaar
Laterna Magica	Bestuur en directie	Vanuit IKC-gedachte	N.v.t.
Parapluschool	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
Sterrenschool Apeldoorn	Schooldirectie en bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
Sterrenschool Zevenaar	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
<i>Scholen 2e tranche</i>			
La Res	Bestuur en kinderopvang	Vanuit IKC-gedachte	>2jaar
De Ruimte	Bestuur	Aansluiten bij behoefte bij ouders/maatschappij	> 3 jaar
De Vliegenier	Onderwijsteam en bestuur	Krimp en inhoudelijk	>2 jaar
Sterrenschool Ermelo	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	Ca. 1 jaar
De Spreng	Team	Krimp en inhoudelijk	2 jaar

1.4 Onderwijs- en schoolconcepten

Op negen van de elf experimentscholen is de invoering van flexibele schooltijden gecombineerd met de invoering van een onderwijsconcept met individuele leerroutes die worden afgestemd op de ontwikkeling van het kind. Een uitzondering daarop vormt Bikube. Deze school werkt vooralsnog volgens een leerstofjaarklassensysteem. In de rekenmethode is inmiddels wel de overstap gemaakt naar een methode die werkt met drie niveaus. De komende periode wil Bikube ook zo'n stap gaan maken voor spelling/lezen. Op De Spreng (locatie Geerstraat) was men door het beperkte aantal leerlingen al gewend om zeer gedifferentieerd te werken. Om die reden besloot het team in overleg met het bestuur dat het makkelijk zou zijn om de overstap naar Sterrenschool te maken.

Er wordt vanuit verschillende onderwijsconcepten gewerkt; onder de experimentscholen zijn een montessorischool en een Daltonschool. Andere concepten die gehanteerd worden zijn: 'integraal en adaptief onderwijs' vanuit thema's, en 'natuurlijk leren'.

Zeven van deze scholen werken vanuit het Sterrenschoolconcept. Daarbij staan 5 kenmerken (sterren) centraal:

1. de school is het hele jaar open;
2. kinderen leren in één klimaat;
3. maatwerk voor ieder kind;
4. nadruk op rekenen, taal en lezen;
5. binding met de buurt.

Op de meeste Sterrenscholen zijn nog niet alle sterren gerealiseerd. Zij zijn bijvoorbeeld nog niet het hele jaar open. Voor vrijwel alle scholen geldt dat zij hun concept nog aan het uitbouwen zijn.

Een aantal andere scholen werkt vanuit de ontwikkeling van een integraal kindcentrum: Laterna Magica en La Res. Overigens kunnen ook De School, Casa en de Parapluschool gekenmerkt worden als integrale kindcentra gezien de integratie van onderwijs en kinderopvang (zie verder paragraaf 1.5).

Daar waar op de Sterrenscholen en basisschool La Res de nadruk op rekenen, taal en lezen wordt gelegd, wordt het onderwijs op de vier andere experimentscholen (Casa, De School, Laterna Magica en de Parapluschool) juist benaderd vanuit de volle breedte van het curriculum.

De School in Zandvoort over het onderwijs dat zij biedt:

Het onderwijs is georganiseerd rond thema's. Aan elk thema besteden we tien weken. Per jaar komen er vijf thema's aan de orde, elk uit een andere groep: aardrijkskunde, geschiedenis, cultuur, techniek en natuur. Binnen deze thema's worden veel traditionele vakken geïntegreerd. Denk hierbij aan Engels, begrijpend lezen, woordenschat, biologie. Er zijn in totaal twintig thema's. In een schoolloopbaan van acht jaar, volgen leerlingen dus twee keer hetzelfde thema; de tweede keer natuurlijk op een ander niveau.

Door onze manier van werken besteden we – naast rekenen & wiskunde en bewegingsonderwijs – ruime aandacht aan *alle* kerndoelen op de gebieden van Nederlands, Engels, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunstzinnige oriëntatie. Dus ook veel aandacht voor bijvoorbeeld techniek, natuur, geschiedenis, aardrijkskunde, cultuur, biologie. Dat is bijzonder, zeker sinds er een overmatige aandacht is voor rekenen, begrijpend lezen en spelling, getuige een artikel in dagblad Trouw '[De aarde vergaat, maar we kunnen wel goed spellen](#)'.

Vanaf het niveau van ongeveer groep 4, werken leerlingen met de methode Alles in 1. Deze methode werkt de thema's prachtig uit met een grote variatie in leervormen en op zes verschillende niveaus.

Deze manier van leren wordt 'integraal en adaptief onderwijs' genoemd.

Bron: <http://www.deschool.nl/over-de-school/thematisch-onderwijs/>

1.5 Combinatie onderwijs en kinderopvang

De scholen in het experiment verschillen van elkaar met betrekking tot de mate waarin wordt samengewerkt met de buitenschoolse opvang. Dat loopt uiteen van nauwelijks enige samenwerking tot volledige inhoudelijke integratie van onderwijs en buitenschoolse opvang. In dat laatste geval is er sprake van een integraal ontwikkelingsprogramma waarbinnen binnenschools en buitenschools leren volledig met elkaar verweven zijn. Op deze scholen zijn in onderwijstijd pedagogisch medewerkers als onderwijsassistent of leerkracht-ondersteuner werkzaam én zijn in de uren die formeel als bso-tijd gelden, ook altijd leerkrachten aanwezig. Activiteiten die in bso-tijd worden aangeboden, sluiten voor deels aan bij de activiteiten in onderwijstijd en vormen een verbreding of verdieping daarop.

Dit is op vier van de scholen het geval: Casa, De School, Parapluschool en Laterna Magica. Op de overige scholen is sprake van een sterke samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs. Personeel (of althans een deel daarvan) van de kinderopvang-organisatie is ook werkzaam in het onderwijs en in kinderopvang en onderwijs wordt volgens het zelfde concept gewerkt. In alle gevallen zijn kinderopvang en school in hetzelfde gebouw gevestigd.

Vier van de twaalf scholen hebben zelf een kinderopvangstichting opgericht. Dat betreft Bikube, Casa, De School en de Parapluschool. Twee van de andere scholen in het experiment hebben te kennen gegeven dat ze achteraf gezien gewild hadden zelf een kinderopvang op te zetten en op die manier niet afhankelijk te zijn van de wil en de mogelijkheden van een externe kinderopvangorganisatie om samen te werken.

Op twee van de scholen is er geen of nauwelijks sprake van samenwerking met kinderopvang. De Spreng (waarvan vooralsnog geen van de leerlingen gebruik maakt van bso) en de sterrenschool Zevenaar.

De Spreng heeft de afspraak gemaakt met een kinderopvangaanbieder dat deze bij de aanwezigheid van 6 – 8 kinderen buitenschoolse opvang in de school zal regelen.

Bij de Sterrenschool Zevenaar komt de samenwerking met de kinderopvang langzaam op gang. Het liefst zou de directeur van deze school voorschoolse en naschoolse opvang zelf ter hand gaan nemen. Wanneer zij opnieuw een school zou mogen oprichten zou ze gelijk met kinderopvang starten.

Op Bikube, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo is sprake van pedagogische afstemming tussen onderwijs en bso. Er worden geen onderwijsactiviteiten ondernomen in de buitenschoolse opvang. Wel is een deel van de pedagogisch medewerkers ook werkzaam op de school als onderwijsassistent of leerkracht-ondersteuner. Bikube onderscheidt zich daarbij van de andere scholen, doordat zij de kinderopvang in eigen beheer heeft. Bikube was een van de eerste scholen in Nederland die zelf buitenschoolse opvang aanbood. De directeur van Bikube is eveneens directeur van buitenschoolse opvang 't Bijtje.

Bij de oudergesprekken die op Sterrenschool Apeldoorn gevoerd worden, is zowel inbreng vanuit het onderwijs als vanuit de bso (indien een leerling gebruikmaakt van bso). Op deze school zijn nu een manager onderwijs en een manager buitenschoolse opvang actief. In de toekomst zou men deze functies bij voorkeur integreren, waardoor één manager verantwoordelijk wordt voor zowel buitenschoolse opvang als voor het onderwijs.

Casa, De School, Laterna Magica en de Parapluschool benadrukken in hun concept dat kinderen zich overal en altijd ontwikkelen. Vanuit die visie lopen het binnenschools leren en buitenschools leren volledig in elkaar over en zijn onderwijs en buitenschoolse opvang inhoudelijk volledig geïntegreerd.

De samenwerkingsverbanden van scholen/kinderopvang variëren in het kinderopvang aanbod: Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo hebben een aanbod voor 0 – 12 jarigen.

Laterna Magica en La Res presenteren zich naar buiten als integraal kindcentrum. In het concept sterrenschool zijn onderwijs en opvang in principe ook geïntegreerd maar dat blijkt in praktijk nog niet altijd het geval en zijn de samenwerkingsverbanden van onderwijs en kinderopvang die integratie nog vorm aan het geven.

Tabel 1.4 Samenwerking onderwijs en kinderopvang

	Zakelijk	Inhoudelijk	Aanbod
Bikube	In eigen beheer, directeur van school en bso	Sterke samenwerking	4-12 jarigen
Casa	In eigen beheer	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	3-12-jarigen
De School	In eigen beheer	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	4-12-jarigen
Laterna Magica	Ism ko-organisatie, directeur van school en bso/ko is dezelfde	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	0-12 jarigen
Parapluschool	Ouders beheren stichting voor ko	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	3-12 jarigen
Sterrenschool Apeldoorn	Ism externe ko-organisatie	Sterke samenwerking, wel onderscheid	0-12 jarigen

tussen
binnenschools en
buitenschools
leren

Vervolg tabel 1.4 Samenwerking onderwijs en kinderopvang

	Zakelijk	Inhoudelijk	Aanbod
Sterrenschool Zevenaar	Beperkte, samenwerking met bso en kinderopvang	Beperkte, samenwerking met bso en kinderopvang	n.v.t.
<i>Scholen 2^e tranche</i>			
La Res	Ism ko-organisatie	Sterk	0-12 jarigen
De Ruimte	Ism ko-organisatie	Sterk	0-12 jarigen
De Vliegenier	Ism ko-organisatie	Sterk	0-12 jarigen (?)
Sterrenschool Ermelo	Ism ko-organisatie	Sterk	0-12 jarigen
De Sprengre	Weinig tot geen*	Geen	n.v.t.
De Ruimte	Ism ko-organisatie	Sterk	0-12 jarigen

* De Sprengre heeft wel met een ko-organisatie de afspraak gemaakt dat zij opvang in de school regelen op het moment dat er 6 tot 8 kinderen op een dag gebruik maken van bso. Momenteel maakt geen van de leerlingen gebruik van bso

1.6 Het leerlingaantal en klassen/groepen

De scholen die in de eerste tranche van start zijn gegaan met het experiment flexibele onderwijstijden zijn in het afgelopen jaar (in meerdere of mindere mate) gegroeid. Een aantal van deze scholen loopt op dit moment tegen de grenzen van de groei aan door de fysieke beperkingen van het schoolgebouw waarin zij zitten (Casa, De School en Sterrenschool Apeldoorn). Casa en De School hebben van de gemeenten waarin zij gelegen zijn nieuwe locaties aangeboden gekregen en zullen in het komende schooljaar gaan verhuizen. De gemeente Apeldoorn biedt vooralsnog geen geschikte uitwijkmogelijkheid voor de Sterrenschool Apeldoorn.

Twee van de nieuwe scholen (Casa en Sterrenschool Zevenaar) hebben in hun korte bestaan een sterke groei doorgemaakt. Casa, dat in augustus 2011 van start is gegaan, heeft in april 2013 120 leerlingen. De Sterrenschool Zevenaar die in januari 2011 is gestart, telt maart 2013 106 leerlingen. Ook Laterna Magica dat is opgericht in 2007 groeit snel. Aan het begin van het schooljaar 2013-2014 telt Laterna Magica 500 leerlingen in de leeftijd van 4 tot en met 12 jaar en biedt het IKC opvang voor 75 0 tot 4 jarigen. De Parapluschool groeit eveneens en heeft inmiddels 31 kinderen. In tegenstelling tot andere scholen is deze school bij de oprichting alleen van start gegaan met een onderbouw. De School die in augustus 2008 is gestart, telt inmiddels 70 leerlingen.

Redenen voor de beperkte groei van De School

Het voortbestaan van De School is sinds haar oprichting onzeker geweest. Aanvankelijk omdat niet duidelijk was of het werken met flexibele onderwijstijden doorgang zou kunnen vinden en vervolgens doordat zij de stichtingsnorm (het minimum vereiste aantal leerlingen) niet zou halen om bestaansrecht te houden. Om die redenen is De School in de afgelopen jaren zeer terughoudend geweest met het werven van nieuwe leerlingen. De mogelijkheden tot groei werden daarnaast beperkt door het gebouw waarin De School gehuisvest is. In dit gebouw mogen maximaal 70 leerlingen worden gehuisvest. Alhoewel het voortbestaan van De School tot ver in het schooljaar 2012 – 2013 onzeker was, heeft geen van de zittende ouders om die reden hun kind naar een andere school laten gaan. Het voortbestaan van De School is inmiddels veilig gesteld door middel van een fusie.

Bikube en La Res zijn de enige experimentscholen die volgens een jaarklassensysteem werkt. Deze scholen hebben leerlingen in de groepen 1 tot en met 8. De overige experimentscholen werken met bouwen. De Parapluschool heeft tot nog toe alleen leerlingen in de onderbouw gehad. Casa beschikt tot nog toe alleen over een onderbouw en een gecombineerde middenbouw/bovenbouw (met daarin 3 bovenbouwleerlingen). De School, Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar hebben een onderbouw, middenbouw en bovenbouw. De Vliegenier werkt volgens een groepsindeling die is gebaseerd op het Daltonconcept. De Ruimte en De Spreng werken (vooralsnog) met 2 units.

Tabel 1.5 Organisatie onderwijs en leerlingenaantal

	Organisatie eenheid	Aantal leerlingen 1° meting	Aantal leerlingen 2° meting
Bikube	Jaarklassen	178	180
Casa	Onderbouw Middenbouw/ bovenbouw (elementry)	65	120
De School	Onderbouw Middenbouw Bovenbouw	54	70
Laterna Magica	Onderbouw Middenbouw Bovenbouw	232	500*
Parapluschool	Onderbouw	26	31
Sterrenschool Apeldoorn	Onderbouw Middenbouw groep 3 Middenbouw groep 4,5 Bovenbouw	85	128
Sterrenschool Zevenaar	Groep 1,2,3 Groep 4/5 Groep 6/7 Groep 7/8	75	106

Vervolg tabel 1.5

	Organisatie eenheid	Aantal leerlingen 1^e meting	Aantal leerlingen 2^e meting
<i>Scholen 2^e tranche</i>			
La Res ³	Groep 1 -2		165
	Groep 3		
	Groep 4		
	Groep 5-6		
	Groep 7		
	Groep 8		
De Ruimte	Unit 0-7		37
	Unit 8 -12		
De Vliegenier	4 basiscgroepen: Voorbereidend leren Aanvankelijk leren Voortgezet leren I Voortgezet leren II		124
Sterrenschool Ermelo	Onderbouw		44
	Middenbouw		
	Bovenbouw		
De Spreng	Groep 1 t/m 5		42
	Groep 6 t/m 8		

* Aanvang schooljaar 2013-2014

1.7 Personeel en gebouw

Vijf van de twaalf experimentescholen zijn bij aanvang begonnen met flexibele onderwijstijden. Casa, De School, Sterrenschool Zevenaar, de Parapluschool en De Ruimte hebben een onderwijs, dan wel schoolconcept uitgebouwd en daar personeel bij gezocht. Al het personeel dat op deze scholen aan het werk is gegaan heeft dus de overstap van een andere school of kinderopvangorganisatie naar de experimenteschool gemaakt.

Op een deel van de bestaande scholen die zijn overgestapt naar flexibele onderwijstijden heeft het zittend personeel opnieuw moeten solliciteren indien zij mee wilden in het nieuwe concept. Dat nieuwe concept omvatte niet alleen de invoering van flexibele tijden maar ook een andere organisatie van het onderwijs waarbij individuele leerlijnen en differentiatie centraal staan (zie verder ook hoofdstuk 3). Vaak is een deel van het zittend personeel meegegaan in het nieuwe concept en zijn gedeeltelijk mensen van buitenaf (maar wel al werkzaam voor hetzelfde bestuur) aangenomen. Een groot deel van deze mensen heeft dus wel opnieuw gesolliciteerd maar is feitelijk op dezelfde school (of het zelfde bestuur) blijven werken als zij daarvoor ook al deden.

Het invoeren van flexibele onderwijstijden heeft daarmee een grote impact op individuele personeelsleden en de samenstelling van het team gehad. Die impact is er op sommige scholen nog steeds als gevolg van de snelle groei,

³ Vanaf volgend jaar bij de invoering van de flexibele onderwijstijden stapt La Res over op andere organisatie-eenheden.

die ertoe leidt dat er niet alleen aanwas is van nieuwe leerlingen maar ook van personeel. In hoofdstuk 6 presenteren we de resultaten van de enquête die onder het personeel is gehouden. Bij de bespreking van de resultaten houden we nadrukkelijk rekening met de verschillende keuzes en uitgangssituaties van de scholen bij de implementatie van flexibele onderwijstijden met betrekking tot het personeel.

Een ander punt waarop de experimentscholen sterk van elkaar verschillen, betreft hun huisvesting. Drie van de twaalf scholen zijn in een nieuw gebouw gestart dat geheel op hun wensen en schoolconcept is afgestemd. Dit betreft Laterna Magica, Sterrenschool Zevenaar en De Vliegenier. De Ruimte is nog bezig met nieuwbouw en wordt op termijn gehuisvest in een gebouw dat geheel op de eigen wensen is afgestemd. Voor de overige scholen geldt dit niet. Op een deel van de scholen is dit vooralsnog geen probleem. Op een deel van de scholen vormt de huisvesting, mede als gevolg van de groei van het aantal leerlingen in combinatie met het nieuwe onderwijsconcept, een knelpunt.

Tabel 1.6 Achtergrond van de scholen in het experiment: personeel en huisvesting

	Verandering in personeel	Nieuw gebouw
<i>Scholen 1^e tranche</i>		
Bikube	Ongewijzigd	Nee (in bestaand schoolgebouw)
Casa	Nieuw	Nee (in bestaand schoolgebouw)
De School	Nieuw	Nee (oude kerk)
Laterna Magica	Nvt ⁴	Ja (MFA)
Parapluschool	Nieuw	Nee (bestaande school)
Sterrenschool Apeldoorn	Ja	Nee (in bestaande school)
Sterrenschool Zevenaar	Nieuw	Ja (nieuwbouw, samen met andere school)
<i>Scholen 2^e tranche</i>		
La Res	Ja	Nee (bestaande schoolgebouw wordt grondig verbouwd)
De Ruimte	Nieuw	Ingezetten bij andere school nieuwbouw in aanbouw
De Sprengel	Nee	Nee (bestaand schoolgebouw recent verbouwd)
De Vliegenier	Nee*	Ja, multifunctionele accommodatie
Sterrenschool Ermelo	Ja	Nee (bestaand schoolgebouw)

* Enige tijd voor de invoering van flexibilisering van onderwijstijden is Sterrenschool De Vliegenier overgestapt op het Dalton concept. Die overstap is wel gepaard gegaan met het opnieuw solliciteren van zittend personeel. Dat is niet opnieuw gebeurd bij de invoering van flexibele onderwijstijden.

⁴ Laterna Magica is nog niet overgegaan op het invoeren van flexibele onderwijstijden.

2 FLEXIBILISERING ONDERWIJSTIJDEN

2.1 Inleiding

Met de toelating tot het experiment flexibilisering onderwijstijd kregen experimentenscholen de mogelijkheid om onderwijs dat gedurende de reguliere zomervakantie wordt aangeboden mee te tellen als onderwijstijd. Daarnaast mogen zij meer dan 7 4-daagse schoolweken bieden.

In dit hoofdstuk beschrijven we de flexibiliteit in onderwijstijd die de experimentenscholen bieden. Buiten de mogelijkheden die met het experiment geboden worden, blijken ook andere vormen van flexibiliteit mogelijk.

2.2 Geboden flexibiliteit in onderwijstijden

2.2.1 Onderwijs in de zomervakantie

Van de 12 experimentenscholen bieden er 11 gedurende 1 of meer weken van de reguliere zomervakantie de mogelijkheid om onderwijs te volgen. Ook in veel andere (reguliere) schoolvakanties bieden de experimentenscholen hun leerlingen de mogelijkheid om naar school te gaan. Het aantal weken dat de experimentenscholen onderwijs bieden loopt uiteen van 42 tot 52 weken.

Een deel van de scholen bouwt het aanbod van het aantal weken onderwijs langzaam op. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de behoefte van ouders/leerlingen.

2.2.2 4-daagse schoolweek

Twee van de 12 experimentenscholen bieden ouders/leerlingen expliciet de mogelijkheid om een 4-daagse schoolweek te volgen. Leerlingen die een 4-daagse schoolweek kiezen krijgen een groter aantal uren les per dag. Per week krijgen zij evenveel uren onderwijs als leerlingen met een 5-daagse schoolweek. Op 2 andere scholen is het impliciet mogelijk om 4-daagse schoolweken te hebben als gevolg van een flexibel aantal uren onderwijs per dag als gevolg van flexibele begin- en eindtijden.

2.2.3 Overige vormen van flexibiliteit: flexibele begin- en eindtijden

Drie van de 12 experimentenscholen bieden de leerlingen flexibiliteit in de begin- en eindtijd. Op twee van deze scholen (Sterrenschool Zevenaar en Sterrenschool Ermelo) kunnen leerlingen om 8 uur, half 9, of 9 uur beginnen. Dat wordt voor een bepaalde periode vastgelegd. Datzelfde geldt voor de eindtijd die om 2 uur, half 3 of 3 uur kan zijn. Tussen 9 en 2 uur zijn op die scholen alle leerlingen die niet vrij zijn op school.

Op de derde school (De School) kunnen leerlingen tussen 8 uur en 10 uur vrij inlopen, en tussen 12 en 2 vrij inlopen. Dit wordt niet op voorhand vastgelegd. Er zijn twee blokken op de dag waarop geen vrije inloop mogelijk is. Het blok van 10 tot 12 uur, en het blok van 2 tot 4 uur. Tijdens het blok van 2 tot 4 uur kunnen alleen kinderen met flexibele onderwijstijden, op school zijn. Op de schooldagen (buiten de reguliere schoolvakanties) tussen 10 en 12 zijn de meeste leerlingen op school: alle kinderen met een basispakket en een groot deel van de kinderen met flexibele onderwijstijden

Op de scholen die werken met flexibele begin- en eindtijden kan er daarmee variatie zijn:

- gedurende de week in het aantal uren onderwijs dat een leerling per dag ontvangt (de leerling gaat bijvoorbeeld op maandag, dinsdag en woensdag van half 9 tot half drie naar school, en op donderdag en vrijdag van 9 uur tot 2 uur);
- in het aantal uren onderwijs per leerling per dag;
- in het aantal leerlingen in de school tussen de variabele begintijden (bijvoorbeeld tussen 8 en 9) en de variabele eindtijden (bijvoorbeeld tussen 2 en 3 uur).

Op een van de drie scholen die met flexibele begin- en eindtijden werkt, kan expliciet de keuze voor een 4-daagse schoolweek worden gemaakt. Op de twee andere scholen is dit als gevolg van de flexibiliteit op de dag ook een mogelijkheid maar wordt die mogelijkheid niet expliciet gepresenteerd.

Verschillende andere scholen die deel uitmaken van het experiment overwegen om op termijn ook met flexibele begin- en eindtijden te gaan werken.

2.2.4 Overige vormen van flexibiliteit: compensatiedagen/extra onderwijstijd

De meeste experimentenscholen bieden de leerlingen structureel meer onderwijs dan de verplichte 940 uur op jaarbasis. De meeste scholen geven de mogelijkheid dit overschot te compenseren en bieden daarmee extra flexibiliteit. Een aantal scholen stelt deze compensatie verplicht, op een aantal andere scholen is het opnemen van compensatiedagen facultatief. Op de scholen waar het opnemen van compensatiedagen facultatief is, kunnen leerlingen dus meer dan 940 uur onderwijs volgen.

2.2.5 Verschillende modellen

Uit het overzicht dat in tabel 2.1 geboden wordt, blijkt dat de vormen van flexibiliteit die geboden worden, per school verschillen. De School biedt, gelet op de verschillende vormen van flexibiliteit en het aantal weken dat onderwijs wordt geboden, de meeste flexibiliteit. Basisschool La Res biedt voornamelijk de minste flexibiliteit.

De meest geboden vorm van flexibiliteit op de experimentscholen is flexibiliteit door het jaar, of wel de mogelijkheid om in reguliere schoolvakanties onderwijs te volgen en buiten reguliere schoolvakanties vrij te plannen. Het aantal weken onderwijs dat op de experimentscholen wordt aangeboden loopt uiteen van 42 tot 52 weken. Een van de twee scholen die gedurende de reguliere schoolvakanties het minste onderwijsaanbod heeft, biedt desalniettemin veel mogelijkheid tot flexibiliteit door middel van compensatiedagen. Als gevolg van de flexibiliteit die op de dag wordt geboden is het daar mogelijk om buiten de reguliere schoolvakanties te veel gemaakte onderwijsuren te compenseren (zie onderstaand kader). Het aantal compensatiedagen kan oplopen tot maximaal 12 per jaar.

Tabel 2.1 Flexibiliteit

	Op de dag	In de week	In het jaar	Aantal weken onderwijsaanbod
<i>Scholen 1^e tranche</i>				
Bikube	Nee	Nee	Ja	46 weken
Casa	Nee	Nee	Ja	50 weken
De School	Ja	Ja	Ja	50 weken
Parapluschool	Nee	Nee	Ja	50 weken
Sterrenschool Apeldoorn	Nee	Ja 4 of 5 daags	Ja	52 weken
Sterrenschool Zevenaar	Ja	Ja, 4 of 5 daags	Ja (beperkt)	42 weken
<i>Scholen 2^e tranche</i>				
La Res	Nee	Nee	Ja (nog zeer beperkt)	42 weken
De Ruimte	Nee	Nee	Ja	46 weken
De Sprenges**	Nee	Nee	Ja	45 weken
De Vliegenier	Nee	Nee	Ja	49
Sterrenschool Ermelo	Ja	Nee*	Ja (nog beperkt)	44 weken

* 4-daagse schoolweek wordt niet expliciet aangeboden maar kan in praktijk wel.

** Afhankelijk van behoefte van ouder/leerlingen.

2.2.6 Flexibiliteit mag, maar moet niet

Voor bijna alle experimentscholen behalve de Parapluschool geldt dat de ouders ook kunnen kiezen voor de mogelijkheid om geen gebruik te maken van flexibele onderwijstijden. De scholen bieden veelal de keuze tussen een basisarrangement met reguliere schoolvakanties en een of meer flexibele arrangementen. Op sommige van deze scholen kunnen of moeten ouders die geen gebruik maken van een flexibel arrangement wel een aantal compensatiedagen opnemen.

Op drie van de 12 scholen kiezen ouders niet al aan het begin van het jaar of zij gebruik willen maken van flexibele of reguliere onderwijstijden, maar wordt dit per periode of per vakantie bekeken. Het gaat hierbij om Bikube en La Res en feitelijk ook De Sprenges. Op deze scholen wordt per reguliere vakantie

bekeken of er kinderen zijn die onderwijs willen ontvangen of moeten in verband met eerder buiten de reguliere vakantie opgenomen vrije dagen.

2.2.7 Flexibiliteit en kinderopvang

Op een aantal scholen kan alleen gebruik worden gemaakt van flexibele onderwijstijden wanneer er buitenschoolse opvang wordt afgenomen. Dat betreft de Parapluschool, Casa en De School.

Tabel 2.2 Arrangementen

	Basis arrangement	Aantal flexibele arrangementen	Is afname van bso vereist voor gebruik flexibele arrangementen?
<i>Scholen 1^e tranche</i>			
Bikube	Regulier	1	Nee
Casa	5-gelijkedagen	1	Ja
De School	5-gelijkedagen	1	Ja
Parapluschool	5-gelijkedagen	4	Ja
Sterrenschool Apeldoorn	5-gelijkedagen	3	Nee
Sterrenschool Zevenaar	5-gelijkedagen	4	Nee
<i>Scholen 2^e tranche</i>			
La Res	5-gelijkedagen	1	Nee
De Ruimte	5-gelijkedagen	1	Nee
De Spreng	Regulier	1	Nee
De Vliegenier	5-gelijkedagen	1	Nee
Sterrenschool Ermelo	5-gelijkedagen	3	Nee

2.2.8 Flexibiliteit is in ontwikkeling

Een deel van de experimentenscholen wil op termijn nog meer of andere vormen van flexibiliteit gaan bieden of overweegt om dat te gaan doen. Een van de experimentenscholen, Laterna Magica, biedt tot op dit moment nog geen flexibele onderwijstijden. Mochten er nog stappen gezet worden op dat gebied dan zal dit IKC er waarschijnlijk niet toe overgaan om gedurende meer weken per jaar onderwijs te gaan bieden, maar kiest zij er voor om de zomervakantie in plaats van 6, 4 weken te laten duren en die 2 weken vakantie op een ander moment in het jaar aan te bieden.

2.3 Het gebruik van flexibele onderwijstijden

Lang niet alle ouders van de kinderen die naar een experimentenschool gaan, maken gebruik van de mogelijkheid tot flexibele schooltijden. De meerderheid van de ouders met een kind op een experimentenschool kiest wel voor een

flexibel arrangementement. Overigens zegt de keuze voor een flexibel experiment nog niets over de mate waarin van die flexibiliteit gebruik wordt gemaakt. Als een leerling voor een flexibel experiment heeft gekozen wil dat niet zeggen dat deze leerling altijd in reguliere schoolvakanties op school is en buiten de reguliere schoolvakanties op vakantie gaat. De directie van De Sprengre bijvoorbeeld heeft de ouders aangeraden om voor een flexibel pakket te kiezen zodat zij in ieder geval de mogelijkheid hebben om af te wijken van de reguliere vakanties. Daar wordt nog beperkt invulling aan gegeven. De mogelijkheden om gebruik te maken of invulling te geven aan flexibele onderwijstijden zijn bijvoorbeeld begrensd als ouders ook kinderen hebben in het voortgezet onderwijs. Op verschillende scholen is het percentage kinderen in de onderbouw dat gebruik maakt van een flexibel pakket groter dan het percentage kinderen in de bovenbouw.

Verschillende scholen melden dat ouders (aanvankelijk) moeten wennen aan de mogelijkheid om hun vakanties zelf in te plannen, of daar moeite mee hebben. Dit wordt niet op alle scholen herkend.

Tabel 2.2 Gebruik van arrangementen voorjaar 2013

	Basis Arrangementement	Flexibel arrangementement
<i>Scholen 1^e tranche</i>		
Bikube	n.v.t.	n.v.t.*
Casa	20%	80%
De School	30%	70%
Parapluschool	n.v.t.	100%
Sterrenschool Apeldoorn	24%	76%
Sterrenschool Zevenaar	4%	96%
<i>Scholen 2^e tranche</i>		
La Res	n.v.t.	n.v.t.**
De Ruimte	50%	50%
De Sprengre	0	100%
De Vliegenier	40%	60%
Sterrenschool Ermelo	2%	98%

* Op Bikube wordt per vakantie geïnventariseerd of er voldoende belangstelling is voor onderwijs in de vakantie.

** Op La Res wordt het voor het eerst mogelijk om onderwijs in een reguliere vakantie te volgen in de eerste twee weken van in de zomervakantie van 2012-2013. De belangstelling daarvoor werd ten tijde van de 2^e meting nog geïnventariseerd.

2.4 Flexibilisering van de hoeveelheid onderwijstijd

Het experiment flexibilisering onderwijstijd maakt het mogelijk om de tijden waarop het onderwijs wordt aangeboden anders in te richten. Daarmee verandert echter niets aan de minimale hoeveelheid onderwijstijd die leerlingen per jaar dienen te ontvangen. Een van de onderzoeksvragen in de monitor van het experiment is dan ook of de leerlingen van de experiment-scholen wel het wettelijk vereiste aantal uren onderwijs ontvangen.

De experimentescholen bieden alle ten minste 42 weken onderwijs per jaar. Sommigen bieden zelfs meer dan 50 weken onderwijs. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen van deze scholen 50 weken onderwijs volgen.

In het eerste jaar van het experiment is er veel discussie geweest over de compensatiedagen tussen de experimentescholen, de Inspectie van het Onderwijs, leerplichtambtenaren en het Ministerie van OCW. Het experiment biedt de scholen geen ruimte om zich te onttrekken aan de wettelijk verplichte hoeveelheid onderwijs die leerlingen moeten volgen. De experimentescholen hebben op basis van hun administraties aan kunnen tonen dat zij wel degelijk aan de minimale onderwijstijd voldoen. Leerlingen van de experimentescholen ontvangen (in sommige gevallen) meer uren onderwijs dan wettelijk is verplicht.

Tabel 2.3 Aantal uren les

	Per dag	Per week	Per jaar
<i>Scholen eerste tranche</i>			
Bikube	Groep 1 t/m 4 woe: 3,25 uur Groep 1 t/m 4 overig: 5 uur Groep 5 t/m 8 woe: 3,75 uur Groep 5 t/m 8 overig: 5,5 uur	Groep 1 t/m 4 23,25 uur Groep 5 t/m 8 25,75 uur	Gemiddeld 940 uur per jaar (groep 1 t/m 8)
Casa	Basispakket: 5 uur per dag Totaalpakket: minimaal 5 uur per dag	Basispakket: 25 uur Totaalpakket: minimaal 25 uur	Minimaal 940 uur
De School	Basispakket: 5 uur per dag Totaalpakket: flexibel	Basispakket: 25 uur Totaalpakket: flexibel	Minimaal 940 uur
Parapluschool	5,5 uur per dag	27,5 uur per week	Minimaal 940 uur
Sterrenschool Apeldoorn	4-daags arr: 6,25 uur 5-daags arr: 5 uur	25 uur per week	Min 940 max. 970
Sterrenschool Zevenaar	Minimaal 5 uur per dag maximaal 6,25 uur per dag	Minimaal 25 uur per week, maximaal 26,5 uur per week	Min 940
La Res	5 uur	25	980 maximaal en 940 minimaal
De Ruimte	5 uur en 15 minuten	26,25 uur	Minimaal 960 uur
De Sprengse	Ma, di, do, vrij 5,5 uur en wo 3,75 uur	25,75 uur	Maximaal 941,75 uur (onderbouw) 987,75 uur (bovenbouw)
De Vliegenier	5 uur	25 uur per week	940 minimaal 970 maximaal
Sterrenschool Ermelo	Gemiddeld minimaal 5 uur per dag, maximaal 6,25 per dag	Minimaal 25 uur per week, maximaal 31,25 uur	975 uur

3 DE ORGANISATIE VAN FLEXIBELE ONDERWIJSTIJDEN

3.1 Inleiding

Het invoeren van flexibele onderwijstijden staat niet op zichzelf, maar vraagt ook om andere aanpassingen. Die aanpassingen betreffen ondermeer de administratie van de aan- en afwezigheid van leerlingen, het anders verdelen van kosten of het genereren van extra inkomsten en de flexibilisering van het onderwijs aan de leerlingen.

3.2 Administreren en bepalen van aan- en afwezigheid

Wanneer reguliere onderwijstijden gehanteerd worden, zijn in principe alle leerlingen op dezelfde momenten op school. Van leerlingen die op schooldagen niet aanwezig zijn, moet geregistreerd worden of zij al dan niet geoorloofd afwezig zijn. Wanneer met flexibele onderwijstijden gewerkt wordt, maakt de school per leerling afspraken over wanneer deze onderwijs volgt. De hoeveelheid onderwijs die gevolgd moet worden ligt op voorhand vast. De momenten waarop het onderwijs gevolgd moet worden zijn nader in te vullen.

Door afspraken te maken met de leerlingen over wanneer hij/zij aanwezig is en deze vast te leggen, ontstaat per leerling een overzicht van de uren waarop de leerling aanwezig moet zijn. Bij de scholen die werken met flexibele onderwijstijden staat niet de administratie van de *afwezigheid* maar de administratie van de *aanwezigheid* centraal. Per leerling wordt bijgehouden wanneer deze aanwezig moet zijn en is en wanneer de leerling geoorloofd/ dan wel ongeoorloofd afwezig is. Per leerling ontstaat zo een nauwkeurig overzicht van het aantal uren onderwijs dat het heeft gevolgd.

De grotere scholen leggen de afspraken digitaal vast. De Sterrenschool Apeldoorn heeft een digitale aan- en afwezigheidsregistratie ontwikkeld die door een aantal andere experimentscholen is overgenomen. Andere scholen gebruiken administratiesystemen uit de kinderopvang of houden een administratie op papier bij.

De frequentie waarmee de scholen afspraken maken met de ouders varieert van per vakantie, tot eens per tien weken, tot eens per kwartaal, tot (meestal) eens per half jaar. Dit betreft vooral de langere periodes van afwezigheid. Compensatiedagen kunnen meestal zeer kort van tevoren worden gepland.

Bij het maken van de afspraken houden de scholen nadrukkelijk het belang van de leerlingen in het oog. Op verschillende scholen is het voorgekomen dat een leerling niet goed bleek te gedijen bij bijvoorbeeld schooldagen tot 15.00 uur. De scholen treden dan in overleg met de ouders en de ervaring is dat die

altijd meegaan met het advies dat de school geeft. Ouders gaan volgens de scholen vrijwel altijd zeer zorgvuldig om met het plannen van vakanties maar ook van compensatiedagen.

Het maken van de afspraken met ouders is arbeidsintensief. Een deel van de scholen die de afspraken per kwartaal maakt, wil er toe over gaan de afspraken eens per half jaar te gaan maken. Verschillende scholen hebben de ervaring dat een deel van de ouders het moeilijk vindt om de vrije dagen ver vooruit te plannen.

3.3 Kosten en bekostiging

Een belangrijke vraag waarop antwoord verkregen moet worden met het experiment flexibilisering onderwijstijd is of de flexibilisering van onderwijstijd ouders en/of de scholen extra geld kost.

Flexibilisering van onderwijstijd komt er op neer dat de scholen die daar mee werken gedurende meer weken in het jaar geopend zijn en onderwijs bieden. Dat zou gepaard moeten gaan met hogere kosten van personeel maar bijvoorbeeld ook hogere energiekosten. De flexibilisering betekent echter ook dat personeel flexibel ingeroosterd kan worden en dus niet op ieder moment dat de school geopend is, aanwezig hoeft te zijn. Het aantal kinderen op school varieert immers van uur tot uur, dag tot dag en week tot week. Nog niet alle scholen hebben een idee over wat het kost om gedurende meer weken in het jaar onderwijs te bieden. Een aantal scholen zijn zich zeer bewust van de potentieel hogere kosten en hebben daarvoor maatregelen genomen.

3.3.1 De kosten voor ouders

Vrijwillige ouderbijdrage

De vrijwillige ouderbijdrage die door 9 van de 11 experimentenscholen gevraagd wordt, varieert tussen de 0 en 50 euro per jaar en wijkt daarmee niet substantieel af van scholen met reguliere onderwijstijden.

Twee van de 12 scholen (Casa en De School) vragen in vergelijking met veel andere scholen een hoge (vrijwillige) ouderbijdrage. De ouderbijdrage geldt voor alle ouders, niet alleen voor de ouders die gebruik maken van een flexibel pakket. De flexibilisering van onderwijstijd leidt in dat opzicht niet tot een hogere vrijwillige ouderbijdrage. De vrijwillige ouderbijdrage van 500 euro per kind wordt door De School ingezet voor de bekostiging van de persoonlijke kringgesprekken: dit zijn gesprekken van een uur die eens per 10 weken (dus 5 x per jaar) met iedere leerling en zijn ouder(s) gehouden worden om gezamenlijk tot de leer- en ontwikkeldoelen voor de komende periode van 10 weken te komen. Uit de 500 euro vrijwillige ouderbijdrage financiert De School

daarnaast excursies. Casa financiert met de vrijwillige ouderbijdrage excursies en de inzet van externe specialisten bij speciale projecten.

Overige bijdragen

Bovengenoemde twee scholen vragen ook een lunchbijdrage. De School bekostigt met deze lunchbijdrage de biologische lunch en de inzet van het (eigen) personeel. De bijdrage van 500 euro is volgens De School niet kostendekkend. Leerlingen van De School zijn niet verplicht om op school te lunchen. Er is een lunchpauze van een uur waarin de leerlingen naar huis mogen om te gaan lunchen, maar hier wordt zelden gebruik van gemaakt. Op de Casaschool wordt het eten en drinken gedurende de dag door de school verzorgd. Leerlingen hoeven geen eten of drinken mee te nemen van huis.

De Ruimte vraagt van ouders een bijdrage van 200 euro voor de aanschaf van een I-pad. Die bijdrage geldt voor alle ouders met een kind op de school en niet alleen voor leerlingen die gebruik maken van flexibele onderwijstijden.

Concluderend

De invoering van flexibele onderwijstijden heeft op de experimentenscholen niet geleid tot extra kosten voor ouders.

3.3.2 Bekostiging door de scholen/besturen

Nog niet alle scholen hebben voor ogen of de lumpsummiddelen die zij ontvangen kostendekkend (kunnen) zijn voor het bieden van onderwijs gedurende meer dan 40 weken per jaar. Deze scholen hebben (nog) geen speciale maatregelen getroffen om extra inkomsten te genereren of het onderwijs op een goedkopere wijze te organiseren. De meeste scholen of hun besturen doen dat wel.

Extra middelen van het bestuur

Een aanzienlijk deel van de scholen heeft, althans tijdelijk, extra middelen van het bestuur ontvangen. Met name voor het regelen van vervanging. Besturen zien hierdoor hun motivatie om een school mee te laten doen aan het experiment waarschijnlijk als een investering. Voor veel van de grotere besturen met een school die deelneemt aan het experiment biedt het experiment de mogelijkheid om uit te vinden of zij het onderwijs op deze manier aantrekkelijker kunnen maken voor ouders en leerlingen en daarmee in de toekomst op voldoende instroom kunnen blijven rekenen.

Middelen uit kinderopvang

Drie van de experimentenscholen bieden zelf buitenschoolse opvang. Zij gebruiken middelen uit de bso voor het aanbieden van onderwijs. Tijdens de bso-uren wordt voldaan aan de eisen die gesteld worden aan de bso vanuit de Wet Kinderopvang. Doordat in bso-tijd leerkrachten aanwezig zijn, kunnen de kinderen indien zij dat willen aan hun leerdoelen werken en gebruik maken

van de ondersteuning van de aanwezige leerkracht. Daarnaast worden in deze tijd extra onderwijsactiviteiten aangeboden.

Twee van deze scholen bieden bovendien hele en halve dagopvang voor 3-jarigen. Middelen die hiermee verkregen worden, worden eveneens in gezet in het onderwijs.

Tabel 3.1 Ouderbijdrage en bekostiging van flexibele onderwijstijd

	Ouderbijdrage	Anders
<i>Scholen 1e tranche</i>		
Bikube	€25	-
Casa	€400	Middelen uit opvang (in eigen beheer) geïnvesteerd in onderwijs
De School	€500	3 dagen opvang per week à € 6,10 per uur
Parapluschool*	Geen	De ko-stichting koopt buiten de 40 weken onderwijs extra blokken onderwijs in bij het schoolbestuur. Het schoolbestuur blijft verantwoordelijk voor het onderwijs.
Sterrenschool Apeldoorn	€20	-
Sterrenschool Zevenaar	€50	Reservemiddelen van bestuur
<i>Scholen 2e tranche</i>		
La Res		Extra formatie van bestuur (projectondersteuning en compensatie voor vakantie-inzet personeel), extra middelen uit WSNS
De Ruimte	€50	
De Spreng	€30	Extra formatie van bestuur voor vakantieopvang (0,2 fte)
De Vliegenier	€50	Extra middelen voor vervanging (alleen 1e jaar)
Sterrenschool Ermelo		Nog onduidelijk

* Bekostiging is niet toereikend. Vorig bestuur sprong bij. Huidig bestuur wil dat de school zelf uitkomt met de kosten.

Besparingen

De extra kosten op meeste scholen als gevolg van de invoering van flexibele onderwijstijden blijven beperkt. Dat lukt doordat zij werken met een ander personeelsbestand (er wordt meer gebruik gemaakt van onderwijsassistenten en leerkrachtondersteuners waardoor er minder leerkrachten hoeven worden ingezet) met andere (grotere) organisatie-eenheden (units in plaats van jaarklassensysteem).

Redenen van Laterna Magica voor uitstel flexibele onderwijstijden

Laterna Magica is voorsnog niet overgegaan tot het invoeren van flexibele onderwijstijden. De belangrijkste reden daarvoor is gelegen in opvattingen over de relatie tussen onderwijskwaliteit en personeel.

Laterna Magica ziet het personeel als de belangrijkste factor bij het bieden van een hoge onderwijskwaliteit. De onderwijskwaliteit wordt in haar visie het best gewaarborgd door te werken met personeel op hbo- en wo-niveau (in het onderwijs én in de kinderopvang). Vanuit die visie is het niet mogelijk om de vereiste kostenbesparing voor een ruimer onderwijsaanbod te realiseren uit een personeelsbestand met relatief meer werknemers op mbo-niveau.

Het IKC overweegt nog wel om de vakanties op een andere manier te gaan spreiden zodat er in de zomervakantie niet langer een onderwijsperiode van zes weken maar van bijvoorbeeld vier weken zal ontstaan. Dat zou de onderwijskwaliteit ten goede komen omdat kwetsbare kinderen dan minder verlies van kennis en vaardigheden hebben, is ook uit verschillende wetenschappelijke publicaties gebleken. Alleen door deelname aan het experiment flexibele onderwijstijden is het mogelijk om van reguliere zomervakantie af te wijken.

Akkoord decentraal georganiseerd overleg

Niet onbelangrijk bij het beperken van de extra kosten is het akkoord dat is gesloten tussen de experimentscholen en de vakbonden in een decentraal georganiseerd overleg (DGO). Dat akkoord wijkt op het punt van de vakantiedagen af van de reguliere onderwijs-CAO. Waar in de reguliere onderwijs CAO alle werknemers in het primair onderwijs recht hebben op 12 weken vakantie, is in het DGO overeengekomen dat het aantal vakantiedagen waarop aanspraak kan worden gemaakt, gerelateerd is aan het aantal uren waarvoor de werknemer is aangesteld. Op die manier kunnen alleen nog leerkrachten met een volledige aanstelling (van 41,3 uur per week) aanspraak maken op 12 weken vakantie.

Kostenbesparing als gevolg van intensieve samenwerking met kinderopvang

Daarnaast brengen de scholen naar voren dat zij kosten kunnen besparen door voorzieningen te delen met de kinderopvang. Het gaat daarbij om het delen van de ruimte en bijvoorbeeld speel/leermateriaal

4 ARBEIDSPARTICIPATIE

4.1 Inleiding

Is er een relatie tussen arbeidsparticipatie en flexibele onderwijstijd? En zo ja, welke? Dat is de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat. We kijken daarbij naar de arbeidsparticipatie op gezinsniveau. In de enquête die onder ouders met kinderen op experimentescholen is verspreid, is een groot aantal vragen gesteld over de arbeidssituatie van beide ouders, de ontwikkeling van die arbeidssituatie en de relatie van de arbeidssituatie van de ouders met de keuze voor de school en flexibele schooltijden. In de analyse kijken we naar de antwoorden van alle ouders samen en gaan we daarna in op mogelijke verschillen tussen ouders van de verschillende experimentescholen.

4.2 Arbeidsparticipatie

Huidige arbeidsparticipatie

Er bestaat een duidelijk positief verband tussen het aantal uren dat ouders werken en de keuze voor flexibele onderwijstijden. Bij zowel de twee-oudergezinnen als de een-oudergezinnen zien we dat naarmate er per ouder meer gewerkt wordt, het percentage ouders dat voor flexibele onderwijstijden kiest groter is (zie onderstaande tabel). De flexibele tijden zijn het populairst bij de werkende eenoudergezinnen

Tabel 4.1 Gezins- en arbeidssituatie met gemiddeld aantal uren werk per week per huishouden, per ouder en gebruik van flexibele tijden

	N	%	Gemiddeld uren werk per gezin	Gemiddeld aantal uren werk per ouder	Gebruik flexibele tijden
Twee oudergezin, 1,5 inkomen (1 x > dan 30 uur betaald werk, 1 x minder)	120	44,3%	62,0	31	74%
Twee-oudergezin 2 inkomens (2 x meer dan 30 uur betaald werk)	84	31,0%	74,5	37,3	87%
Twee oudergezin 1 kostwinner (1 x > 30 uur, 1 x 0 uur)	30	11,1%	44	22,0	60%
Eenoudergezin met werk	24	8,9%	30,8	30,8	88%

Vervolg tabel 4.1

	N	%	Gemiddeld uren werk per gezin	Gemiddeld aantal uren werk per ouder	Gebruik flexibele tijden
Een oudergezin zonder werk	6	2,2%	0	0	50%
Twee-oudergezin, Twee keer deeltijdinkomen (< 30 uur)	6	2,2%	40,4	20,2	67%
Twee oudergezin, geen inkomen uit werk	1	0,4%	nvt	0	0%
Totaal	271	100%	59	29,5	77%

De relatie tussen scholen en arbeidsparticipatie

Er zijn grote verschillen tussen de experimentescholen in het gemiddeld aantal uren dat ouders werken. De drie scholen waarvan ouders het meeste werken zijn de Casaschool, De School en de Parapluschool.

Deze drie scholen onderscheiden zich van de overige experimentescholen doordat zij onderwijs en kinderopvang geïntegreerd aanbieden en geen onderscheid maken tussen binnenschools en buitenschools leren. Op deze drie scholen zijn de flexibele onderwijstijden gekoppeld aan de afname van buitenschoolse opvang. Met andere woorden, op deze scholen kan alleen gebruik worden gemaakt van flexibele onderwijstijden door buitenschoolse opvang af te nemen. In de buitenschoolse opvang tijd hebben leerlingen de mogelijkheid om een onderwijsaanbod te volgen.

Deze scholen staan (naast de Sterrenschool Apeldoorn) bovendien in de top vier van de scholen die het meeste aantal weken per jaar onderwijs bieden.

Een andere overeenkomst tussen de Casaschool, De School en De Parapluschool is dat zij alle van meet af aan zijn gaan werken met flexibele onderwijstijden. Dat is ook het geval bij De Ruimte, de school die als vierde op de lijst staat voor wat betreft het aantal uren dat ouders gemiddeld per week werken. De overige scholen (behalve de Sterrenschool Zevenaar) hebben een overstap van school met reguliere onderwijstijden naar school met flexibele onderwijstijden gemaakt. Een deel van de ouders die nu nog de school bevolken heeft met andere woorden niet gekozen voor een school met flexibele onderwijstijden.

Tabel 4.2 Gemiddeld aantal uren werk per ouder per week, ouders totaal en ouders met flexpakket

School	Gemiddeld aantal uren werk per week per ouder	Flexpakket gemiddeld aantal uren werk per week per ouder
Casa	33	34,2
De School	32,5	33
Parapuluschool	32	32
De Ruimte	31,3	29,9
Sterrenschool Ermelo	29	29
Bikube	28,7	28,1
Sterrenschool Zevenaar	28,1	29,3
Sterrenschool De Spreng	27,8	-
Sterrenschool Apeldoorn	26,1	29,2
Sterrenschool De Vliegenier	25,2	26,1

Bovenstaande gegevens tonen een verband tussen het aantal uren dat ouders werken en het gebruik van flexibele onderwijstijd. Dat het aantal uren dat ouders werken het grootst is op de scholen die van het begin af aan met flexibele onderwijstijden werken, wijst erop dat scholen met flexibele onderwijstijden een sterke aantrekkingskracht uitoefenen op tweeverdieners die beide een substantieel aantal uren werken en werkende eenoudergezinnen. In de volgende paragraaf onderzoeken we of er aanwijzingen zijn dat flexibele onderwijstijden tot gevolg hebben dat ouders meer gaan werken.

De relatie tussen werksituatie en de keuze voor school/flexarrangement

Bij 37 procent van de ouders met een partner die gebruik maken van flexibele onderwijstijden is er een sterke relatie tussen de keuze voor de school en de werksituatie van beide of een van beide (de eerste drie rijen van tabel 4.3, dit was in de eerste meting 42%). Voor de alleenstaande ouders is er bij 43% een sterke relatie tussen de keuze voor de school en de eigen werksituatie. Voor de meeste ouders die geen gebruik maken van flexibele onderwijstijden is er geen relatie tussen de keuze voor de school en hun werksituatie.

Tabel 4.3 Relatie tussen keuze voor school/flexarrangement en werksituatie

Ouders met partner	Flexibele onderwijstijd	Geen flexibele onderwijstijd
Sterke relatie werksituatie beide ouders	19%	5,0%
Sterke relatie werksituatie ene ouder, ander beperkt	10%	2,5%
Sterk relatie werksituatie ene ouder, ander geen	8%	0,0%
Beperkte relatie werksituatie beide ouders	13%	7,5%
Beperkte relatie werksituatie ene ouder, ander geen	14%	12,5%
Geen relatie met werksituatie van de ouders	35%	73,0%
N	166	40

Vervolg tabel 4.3

Ouders met partner	Flexibele onderwijstijd	Geen flexibele onderwijstijd
Alleenstaande ouders		
Sterke relatie werksituatie	43%	33%
Beperkte relatie	33%	-
Geen relatie	24%	67%
N	21	

Ouders die aangaven dat er een sterke of beperkte relatie was tussen hun werksituatie en de keuze voor de school is gevraagd dat toe te lichten.

Antwoorden die daarbij gegeven werden, hebben betrekking op het aantal uren op een dag dat ouders kunnen of moeten werken en de onmogelijkheid voor een van de ouders om in de reguliere zomervakantie vakantie op te nemen. Daarnaast wordt vaak aangegeven dat ouders het zeer prettig vinden dat school en bso in dezelfde omgeving plaatsvinden en dat er lange dagen gemaakt kunnen worden.

Ontwikkeling arbeidsparticipatie

De nieuwe ouders

Een deel van de respondenten in de monitor flexibele onderwijstijd heeft in het huidige schooljaar voor het eerste kennis gemaakt met flexibele onderwijstijden. Dit zijn de responderende ouders van de experimentescholen die in het afgelopen jaar van start zijn gegaan met flexibele tijden en de nieuw ingestroomde ouders van de scholen die vorig schooljaar zijn gestart met het experiment.

In 63 procent van de 125 gezinnen die in het afgelopen jaar voor het eerst kennis hebben gemaakt met een school met flexibele onderwijstijden is er niets veranderd in het aantal uren dat ouders werken.

In een kwart van de gezinnen is een van de ouders meer gaan werken. Het gaat dan om gemiddeld 10,8 uur werk per week meer. In 11 procent van deze gezinnen is een van de ouders minder gaan werken. Het gaat om gemiddeld 19 uur minder. Per saldo zijn de ouders die zijn ingestroomd op een school met flexibele onderwijstijden meer gaan werken. Het gaat om 80 uur meer per week ofwel gemiddeld 0,7 uur per week per gezin (83 : 125). Er is echter geen relatie met het al dan niet gebruik maken van flexibele onderwijstijden. Er zijn evenmin verschillen tussen de scholen op dit punt.

De oude ouders

Ook bij de oude ouders, ofwel de ouders die vorig jaar ook al een of meer kinderen op een experimenteschool hadden, is in de meeste gezinnen het aantal gewerkte uren gelijk gebleven. Het aantal gezinnen dat meer uren is gaan werken ten opzichte van vorig jaar is groter dan het aantal gezinnen dat

minder is gaan werken. Ook in deze gezinnen is er daarbij geen relatie tussen het al dan niet gebruik maken van flexibele onderwijstijd of met de school.

Tabel 4.4 Ontwikkeling in arbeidsparticipatie, nieuwe ouders, oude ouders en totaal

	Gezinnen		Gemiddeld verschil in uren per week per gezin	Totaal verschil in uren
	N	%		
<i>Nieuwe gezinnen op school met flexibele onderwijstijd</i>				
Gelijk	79	63	-	
Minder	14	11	-18,8 uur	-263
Meer	32	25	+10,8 uur	346
Totaal	125	100	+0,7 uur	+ 83 uur
<i>Oude gezinnen op school met flexibele onderwijstijd</i>				
Gelijk	101	69,7	-	-
Minder	15	10,3	- 9,0 uur	-135
Meer	44	20	+10,7	+310,3
Totaal	145	100	+1,21	+175,3
<i>Oude en nieuwe gezinnen samen</i>				
Gelijk	180	66,7		
Minder	29	10,7	-13,7	-397,3
Meer	76	22,6	+10,8	+820,8
Totaal	270	100	+1,57	+423,5

Redenen

Van alle ouders die minder zijn gaan werken was dat in de meeste gevallen een eigen keuze. Een aantal ouders heeft toegelicht waarom zij of hun partner nu minder werken.

Zeven ouders zijn niet vrijwillig minder gaan werken.

- Arbeidsongeschikt (van 40 naar 0 uur)
- Geen contractverlenging (van 24 naar 20 uur)
- Door bezuinigingen op kunstsubsidies is er minder werk te vinden (van 37 naar 32 uur)
- Ik had geen vaste baan (van 18 naar 0 uur)
- Einde contract (van 24 naar 0 uur)

Redenen van ouders die vrijwillig minder zijn gaan werken:

- 2X Wil thuis zijn na schooltijd voor kind (van 30 naar 20 uur werk en van 36 naar 27 uur)
- Door verlies van vorige baan gekozen voor minder uren werken (van 24 naar 20 uur)
- Ander dienstverband (van 36 naar 20 uur)
- Toenemende kosten opvang en balans werk en privé (van 32 naar 28 uur)
- Om de kosten voor bso te drukken. Hadden maar 1 uur nodig maar moest 2.25 uur afnemen voor 2 kinderen (van 24 naar 20 uur)

De gezinnen die verbonden zijn aan experimentscholen zijn in het afgelopen jaar gemiddeld iets meer gaan werken dan zij daarvoor deden. Er is geen verband met flexibele onderwijstijden. Deze tendens is namelijk zowel bij ouders die wel, als ouders die geen gebruik maken van flexibele onderwijstijden aanwezig. De aantallen zijn te klein om na te kunnen gaan of er verschillen zijn tussen de scholen.

5 ONTWIKKELING IN HET GEBRUIK VAN KINDEROPVANG

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het gebruik van buitenschoolse opvang door leerlingen van de experimentscholen beschreven. De gegevens daarover zijn afkomstig uit de enquête die gehouden is onder hun ouders.

5.2 Gebruik van kinderopvang

De 286 ouders die een enquête hebben ingevuld, hebben gezamenlijk 397 kinderen die naar een experimentschool gaan. Over 382 kinderen zijn vragen beantwoord over het gebruik van buitenschoolse opvang. Van deze 382 kinderen maken er 288 gebruik van flexibele onderwijstijden en maken 94 kinderen gebruik van een basisarrangement (zie verder uitleg hoofdstuk 2).

Voor 189 van de 382 kinderen wordt gebruikgemaakt van buitenschoolse opvang. Kinderen die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden maken relatief vaker gebruik van bso dan de kinderen die gebruikmaken van een basisarrangement.

Tabel 5.1 Flexibele onderwijstijden en gebruik van bso (in aantal kinderen)

	Geen bso	Wel bso	N
Basis arrangement	72%	28%	94
Flex arrangement	43%	57%	288
Totaal	50,5%	49,5%	382

Er zijn grote verschillen tussen de scholen in de verhouding tussen het aantal kinderen waarvoor wel en waarvoor geen gebruik van buitenschoolse opvang wordt gemaakt en het gemiddelde aantal dagen buitenschoolse opvang dat voor leerlingen wordt afgenomen (zie tabel 5.2). Dit hangt voor een deel samen met de wijze waarop de scholen hun flexibele arrangementen hebben vorm gegeven. Op de twee scholen waar het grootste deel van de kinderen gebruikmaakt van de bso, is de mogelijkheid om gebruik te maken van flexibele onderwijstijden gekoppeld aan het gebruik van bso. Op de Parapuluschool kunnen alleen kinderen terecht voor wie ten minste twee dagen bso per week worden afgenomen. Op De School zit aan het gebruik van flexibele onderwijstijd de afname 3 dagen bso per week gekoppeld.

Uit de tabel valt ook af te lezen dat er grote verschillen zijn tussen de scholen in de gemiddelde leeftijd van leerlingen voor wie een vragenlijst is ingevuld. Dat is in verband met het gebruik van buitenschoolse opvang relevant omdat

in het algemeen geldt dat voor kinderen naarmate zij ouder zijn minder bso wordt afgenomen.

Tabel 5.2 Wel of geen gebruik bso, gemiddeld aantal dagen bso per week en de gemiddelde leeftijd van leerlingen per school

	Geen gebruik bso	Wel gebruik bso	Gemiddeld aantal dagen	Gemiddelde leeftijd leerlingen	N
Bikube	58%	42%	1,1	8,3	38
Casa	18%	82%	2,1	5,4	84
De School	14%	86%	2,6	6,9	43
Parapluschool	-	100%	2,7	5,1	20
Sterrenschool Apeldoorn	71%	29%	0,6	8,0	34
Sterrenschool Zevenaar	86%	14%	0,2	7,9	56
De Ruimte	59%	41%	1,2	6,6	17
De Spreng	100%	-	0	8,6	15
De Vliegenier	69%	31%	0,6	6,5	61
Sterrenschool Ermelo	79%	21%	0,6	8,2	14
Totaal	50,5	49,9		6,9	382

Verklaring van gebruik buitenschoolse opvang

Hierboven zijn mogelijke verklaringen genoemd voor de verschillen tussen de scholen in het gebruik van buitenschoolse opvang. Met behulp van een regressie-analyse is statistisch getoetst welke elementen daadwerkelijk samenhangen met het gebruik van buitenschoolse opvang wanneer zij samen in een model worden gezet.¹ De elementen waarvoor dat getoetst is betreffen: het aantal uren dat gemiddeld per ouder per week per huishouden wordt gewerkt, de mate van flexibiliteit die door de scholen geboden wordt, of afname van buitenschoolse opvang een vereiste is voor het gebruik van flexibele onderwijstijden, of het een één- of tweeoudergezin betreft en de leeftijd van de kinderen. Deze elementen verklaren gezamenlijk een belangrijk deel van de hoeveelheid gebruik van buitenschoolse opvang (namelijk 44%).² De enige elementen die daarin een rol van betekenis hebben (d.w.z. een statistisch significante invloed hebben), zijn, in volgorde van sterkte.³

- de koppeling van bso aan het gebruik van flexibele onderwijstijd (bij koppeling is er meer gebruik van bso);

¹ Bij de analyse waarvan de uitkomsten hier gerapporteerd worden zijn de leerlingen van de Parapluschool buiten beschouwing gelaten omdat op die school alleen gebruik kan worden gemaakt van flexibele onderwijstijden. Overigens verschilden de uitkomsten nauwelijks met de uitkomsten van de analyse waarin leerlingen van de Parapluschool wel werden meegenomen.

² $R^2 = 44$.

³ De bèta's van deze verklarende variabelen zijn respectievelijk .51, .21, .19, -.16 en -.12. In alle gevallen is $p < .01$.

- het gemiddeld aantal uren dat per ouder per huishouden wordt gewerkt (naarmate het aantal uren groter is, wordt er meer gebruikgemaakt van bso);
- het gebruik van flexibele onderwijstijd (ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden maken meer gebruik van bso);
- de vraag of het kind uit een gezin met een alleenstaande ouder komt (het gebruik van bso bij alleenstaande ouders is groter dan bij tweeoudergezinnen);
- de leeftijd (een negatief verband: dus voor jongere kinderen wordt meer buitenschoolse opvang afgenomen).

5.3 Ontwikkeling in gebruik bso

Per kind is geïnventariseerd hoeveel dagen in de week zij voordat ze naar de experimenterschool gingen, gebruikmaakten van buitenschoolse opvang. Door dat af te zetten tegen het aantal dagen dat de kinderen nu naar de bso gaan, ontstaat een beeld van de toe- en afname van het gebruik van bso op de experimenterscholen.

Bij de analyse van de veranderingen in het gebruik van buitenschoolse opvang onderscheiden we drie groepen:

- de ouders die nieuw zijn ingestroomd op de experimenterscholen van de eerste tranche. De gemiddelde leeftijd van de kinderen in deze groep is 5,2 jaar.
- de ouders van de scholen die in het afgelopen jaar zijn ingestroomd in de tweede tranche van het experiment. De gemiddelde leeftijd van de kinderen op deze scholen waarover een vragenlijst is ingevuld, is 7,1 jaar.
- de ouders die vorig jaar ook al een of meer kinderen hadden op een van de experimenterscholen. Aan hen is gevraagd voor elk van hun kinderen aan te geven hoeveel gebruik zij nu en hoeveel gebruik zij vorig jaar van buitenschoolse opvang maakten. De gemiddelde leeftijd van de kinderen op deze scholen waarover een vragenlijst is ingevuld is 7,3 jaar.

Ontwikkelingen in het gebruik van bso bij nieuwe gezinnen op de experimenterscholen uit de eerste tranche

Van de nieuw ingestroomde leerlingen op een van de experimenterscholen uit de eerste tranche, is het aantal leerlingen dat meer gebruik is gaan maken van buitenschoolse opvang (31%) beduidend groter dan het aantal leerlingen dat minder gebruik is gaan maken van buitenschoolse opvang (13%). Voor de meeste leerlingen is het gebruik gelijk gebleven. Met name op de scholen waarbij bso deel uitmaakt van de arrangementen met flexibele tijden overtreft het aantal leerlingen dat meer gebruik is gaan maken van bso in sterke mate het aantal leerlingen dat minder gebruik is gaan maken van bso (Casa en De School). Sterrenschool Zevenaar is de enige school waarvan het aantal kinderen dat minder gebruik is gaan maken van bso groter is dan het aantal

kinderen dat meer naar de bso gaat. Mogelijk hangt dit samen met de gemiddelde leeftijd van de leerlingen, die op deze school hoger is dan op een aantal andere experimentescholen.

De groep die minder gebruik is gaan maken van bso gaat gemiddeld 1,8 dagen minder naar de bso dan vorig jaar en de groep die meer gebruik is gaan maken van bso gaat gemiddeld 2,6 dagen meer naar de bso. Voor een groot deel van de kinderen die meer gebruik zijn gaan maken van bso geldt dat zij voordat ze naar de experimenteschool gingen nog te jong waren om gebruik te maken van bso.

Tabel 5.3 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met de periode voordat het kind naar een experimenteschool ging, nieuwe ouders op scholen uit de eerste tranche

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Vershil
Bikube (n=0)	-	-	-	-	-	-
Casa (n=27)	15%	37%	48%	-1	2,2	+0,9
De School (n=6)	17%	17%	66%	-2	2,0	+1,0
Paraplu (n=5)	20%	60%	20%	-1	3,0	+0,4
Sterrenschool Apeldoorn (n=5)	0%	60%	40%	0	3,0	+1,2
Sterrenschool Zevenaar (n=21)	5%	95%	0%	-1	-	-,05
Totaal (n=64)	13%	58%	31%	-1,1	2,3	+0,6

Ontwikkelingen in het gebruik van bso bij gezinnen op een school die in het afgelopen jaar is overgestapt op flexibele onderwijstijden

Bij de leerlingen van de scholen die zijn ingestroomd in de tweede tranche van het experiment is een minieme toename van het gebruik van buitenschoolse opvang te zien. Die toename doet zich alleen voor bij De Ruimte en bij Sterrenschool Ermelo. Het overgrote deel van de leerlingen gaat echter evenveel (of even weinig) naar de bso als vorig jaar.

Tabel 5.4 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met de periode voordat het kind naar een experimentschool ging, ouders van scholen uit de tweede tranche

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschied
De Ruimte (n=17)	12%	71%	17%	1	1	+0,06
De Spreng (n=15)	0%	100%	0%	0	0	0
De Vliegenier (n=61)	7%	85%	8%	2,5	2	0
Sterrenschool Ermelo (n=15)	0%	86%	14%	0	1	+1,14
Totaal (N=107)	6%	85%	9%	2	1,5	+0,03

Ontwikkelingen in het gebruik van bso bij gezinnen die al naar een school met flexibele onderwijstijden gingen

Bij gezinnen die vorig jaar ook al verbonden waren aan een school met flexibele onderwijstijden is een lichte terugloop in de afname van bso waar te nemen. De enige school waar geen terugloop is in de bso, is de Casaschool. Per saldo is er echter nauwelijks sprake van een verschil in het gebruik van bso vergeleken met dat van vorig jaar.

Tabel 5.5 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met vorig schooljaar, 'oude' ouders van scholen uit de eerste tranche

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschied
Bikube (n=38)	22%	78%	0%	1,7	0	-0,31
Casa (n=57)	5%	79%	16%	1	1,9	0,25
De School (n=35)	9%	91%	0%	3	0	-0,26
Paraplu (n=15)	13%	80%	7%	1	1	-0,06
Sterrenschool Apeldoorn (n=29)	24%	69%	7%	1,4	1	-0,28
Sterrenschool Zevenaar (n=35)	14%	86%	0%	1,4	0	-0,20
Totaal (n=209)	13%	81%	6%	1,6	1,7	-0,11

De terugloop in de afname van buitenschoolse opvang die landelijk plaatsvindt, lijkt daarmee aan de bso-locaties die verbonden zijn aan de experimentenscholen voorbij te gaan. Dit bevestigt het beeld dat uit de gesprekken met de kinderopvangorganisaties die samenwerken met de experimentenscholen naar voren is gekomen. Daar waar zij op andere locaties een vermindering van de vraag zien, is de vraag vanuit de experimentenscholen stabiel of zelfs groeiende. Die groei wordt dan veroorzaakt door het stijgende aantal leerlingen op deze scholen, niet door een groei van het aantal dagen dat per kind wordt afgenomen

We hebben ouders gevraagd waarom zij meer of minder gebruik zijn gaan maken van bso voor hun kinderen. Gezien het beperkte aantal ouders dat minder of meer gebruik is gaan maken van bso voor hun kinderen, maken we bij de weergave van hun antwoorden geen onderscheid tussen de verschillende categorieën ouders.

Tabel 5.6 Redenen voor minder gebruik

Reden voor minder gebruik	n
Door minder werk minder opvang nodig	21
Kind is nu oud genoeg om alleen thuis te zijn	7
Nu minder want gebruik van opvang door familie/kennissen	7
Daling van de kinderopvangtoeslag	3
Door lestijden kan ik werk afstemmen	2
Werk nu dichterbij huis	1

Tabel 5.7 Redenen voor meer gebruik van bso

Redenen voor meer gebruik	n
Meer werk	22
Kind was jonger dan 4 jaar	18
Minder oppas door familie/kennissen	7
Kan meer betalen	5
Hiervoor op de wachtlijst	4
School nu eerder uit en ik kan niet nog eerder vrij krijgen	3
Voorwaarden zijn nu gunstiger (geen onrust meer)	2

6 BEOORDELING VAN FLEXIBELE ONDERWIJSTIJD

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we het oordeel van ouders en personeel over de verschillende aspecten van flexibele onderwijstijden. De resultaten die gepresenteerd worden, zijn afkomstig uit een enquête die onder beide groepen is afgenomen en uit gesprekken met ouders en personeelsleden. Daarnaast is een korte paragraaf (6.3) gewijd aan de gesprekken die met leerlingen gevoerd zijn op de experimentscholen.

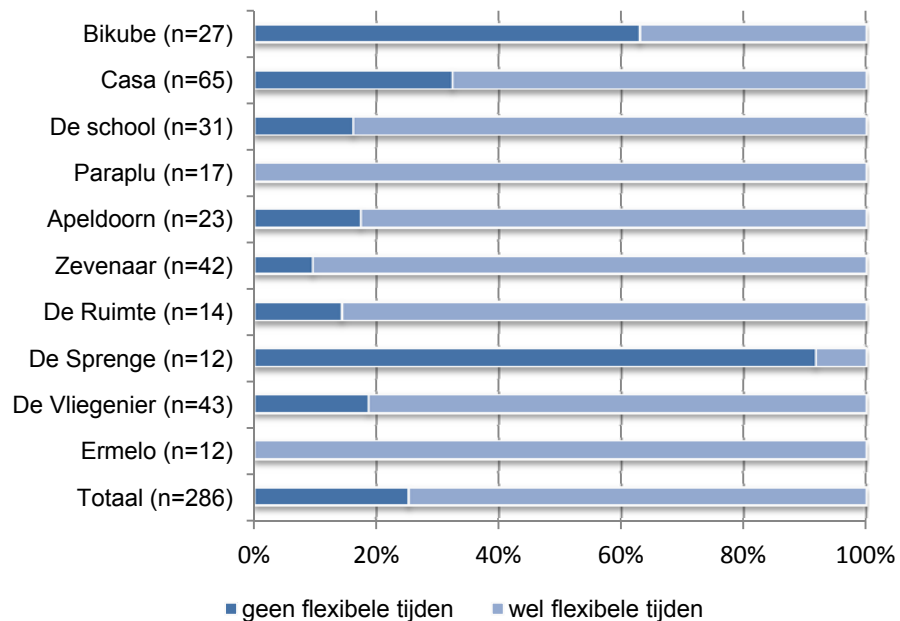
Uit hoofdstuk 2 werd duidelijk dat er sprake is van een grote diversiteit tussen de 12 experimentscholen. Dat maakt het lastig om uitspraken te doen over het oordeel van ouders en personeel over flexibele onderwijstijd in het algemeen. De beoordeling die ouders en personeel geven is immers onlosmakelijk verbonden met de school waarbij zij betrokken zijn en de specifieke wijze waarop die school vorm geeft aan flexibele onderwijstijd. Bovendien bleek dat de scholen in het experiment niet alleen op de invulling van onderwijstijd verschillen van reguliere scholen en elkaar, maar ook op andere punten, zoals de gehanteerde onderwijsconcepten.

6.2 Ouders

In hoofdstuk 2 hebben we beschreven dat de experimentscholen verschillende keuzepakketten aanbieden voor leerlingen en dat iedere school uniek is in de keuzepakketten die worden aangeboden. De scholen hebben met elkaar gemeen dat zij naast een pakket met flexibele tijden, een basispakket aanbieden met reguliere schooltijden (meestal volgens het 5-gelijkedagenmodel) en schoolvakanties. Van de 286 ouders die een vragenlijst hebben ingevuld, maken er 72 gebruik van een basispakket en 214 van een flexibel pakket. Dat is een redelijke afspiegeling van de werkelijkheid. Op een aantal scholen is het aantal ouders met een basispakket in de respons enigszins onder-, op andere enigszins oververtegenwoordigd.

In de respons van De Ruimte en De Vliegenier is het aantal ouders met een basispakket in de respons sterk ondervertegenwoordigd. Bij De Sprengel hebben alle ouders de mogelijkheid om gebruik te maken van flexibele tijden, maar is men net begonnen met het experimenteren met het bieden van onderwijs tijdens de vakantie. We hebben om die reden alleen de ouders die daar daadwerkelijk gebruik van hebben gemaakt gekwalificeerd als ouders met een flexibel pakket. Zij zijn goed vertegenwoordigd in de respons.

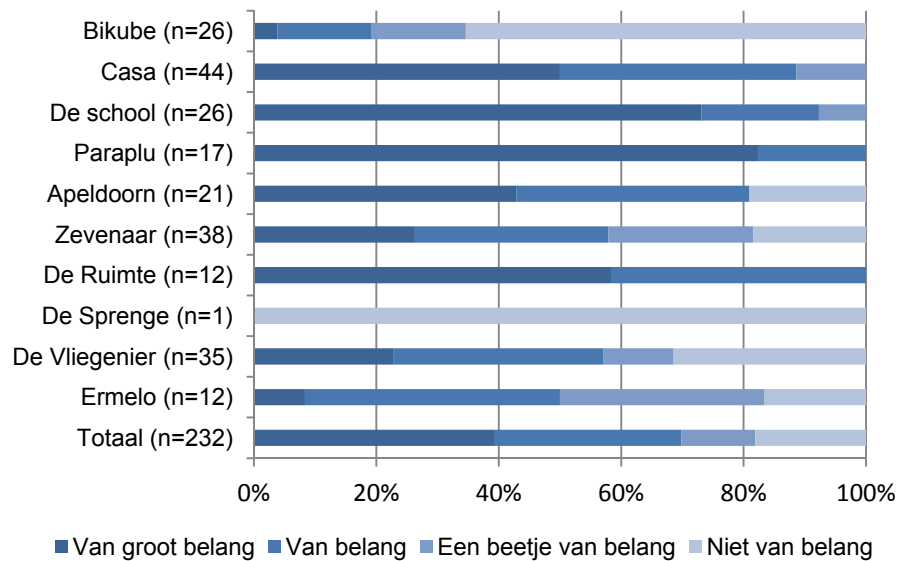
Wel of geen gebruik flexibele onderwijstijden

Belang van flexibele tijden bij keuze

Voor de meeste ouders die gebruikmaken van een arrangement met flexibele onderwijstijden waren de flexibele onderwijstijden van (groot) belang bij hun keuze voor de school (zie onderstaande grafiek). Voor ongeveer 30 procent van de ouders waren de flexibele onderwijstijden een beetje of niet van belang bij hun keuze voor de school. Met name op scholen die nieuw gesticht zijn en van meet af aan met flexibele onderwijstijden zijn gaan werken (Casa, De School, de Paraplu school, en De Ruimte) is het percentage ouders voor wie de flexibele tijden van groot belang waren voor de keuze van de school hoog. Op de al bestaande scholen die zijn overgegaan op flexibele tijden is een groep ouders van leerlingen die heeft gekozen voor de school voordat de flexibele tijden zijn ingevoerd. Desalniettemin hebben deze scholen ook zij-instroom, dus kinderen die op hogere leeftijd de school instromen. Daar spelen de flexibele onderwijstijden vaak wel een rol. Uit de gesprekken die met ouders en directeurs gevoerd zijn tijdens de bezoeken aan de scholen, blijkt onvrede met de school waar de kinderen eerder naar toe gingen ook vaak een reden om voor een nieuwe school te kiezen. De aandacht voor individuele leerlijnen is daarbij een belangrijk pluspunt van veel experimentenscholen.

Belang van flexibele onderwijstijd bij keuze voor school

Voor ouders voor wie de flexibele onderwijstijden van belang of groot belang waren bij de keuze voor de school, speelden overigens ook bijna altijd andere overwegingen een rol bij die keuze. Die overwegingen hebben betrekking op het specifieke aanbod van de betreffende school, zoals de combinatie van onderwijs en opvang, het brede aanbod, veel aandacht voor beweging, mogelijkheid tot het volgen van lessen buiten school (koken, muziek, christelijk onderwijs) en op zaken als sfeer en kleinschaligheid.

Tevredenheid met en beoordeling van flexibele tijden door ouders

Ouders zijn vrijwel unaniem tevreden of zeer tevreden over de verschillende aspecten van flexibiliteit in het onderwijs. Voor zover er al sprake is van onvrede heeft die betrekking op het feit dat de flexibiliteit door de school toch enigszins aan banden wordt gelegd.

Compensatiedagen

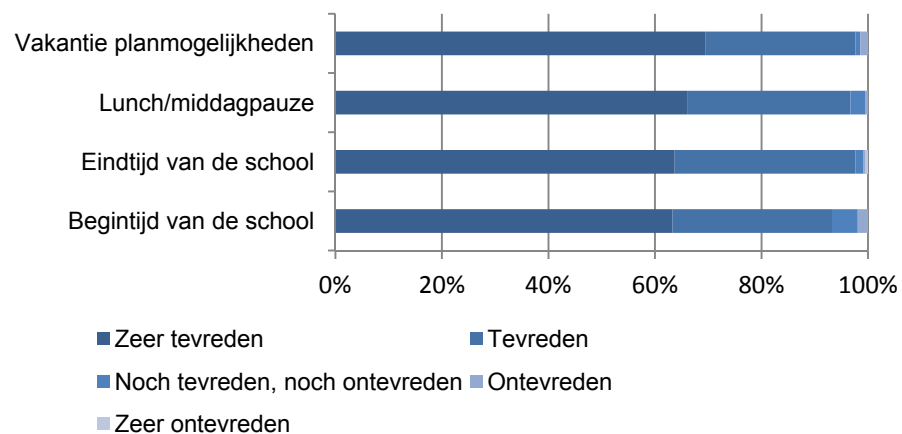
In verschillende gesprekken die op de scholen gevoerd zijn met de directie, ouders, personeel en leerlingen werd over een vorm van flexibiliteit die strikt genomen buiten het experiment valt, namelijk compensatiedagen, zeer positief gesproken. OP verschillende scholen kunnen alle ouders (dus niet alleen ouders die gebruik maken van flexibele tijden, gebruik maken van compensatiedagen. Compensatiedagen zijn uren die boven het wettelijk vereiste aantal onderwijsuren gemaakt worden en op een ander moment gecompenseerd mogen worden. Zij gaan daarmee niet ten koste van de wettelijk verplichte onderwijstijd en zouden volgens verschillende directeuren en personeelsleden juist een positief effect hebben op de onderwijstijd omdat:

- Ouders/leerlingen niet altijd alle compensatiedagen die zij mogen opnemen daadwerkelijk opnemen;

- Ouders/leerlingen compensatiedagen inzetten voor situaties waarvoor zij bijzonder verlof mogen aanvragen zoals bijvoorbeeld de 50-jarige trouwdag van hun opa en oma. Wanneer voor dit soort situaties een compensatiedag wordt ingezet gaat dit niet ten koste van de 940 uur onderwijstijd. Als er bijzonder verlof voor wordt opgenomen gaat het wel van de 940 uur af.

Compensatiedagen bieden daarnaast de mogelijkheid om aan te sluiten bij de specifieke interesses of situatie van leerlingen en/of ouders. Zo kan een compensatie dag of dagdeel ook worden gebruikt om een leerling die erg moe is een dagje thuis te houden (in plaats van ziek te melden), of om een toertocht te maken als er natuurijs ligt.

Tevredenheid over aspecten van vormgeving van flexibiliteit

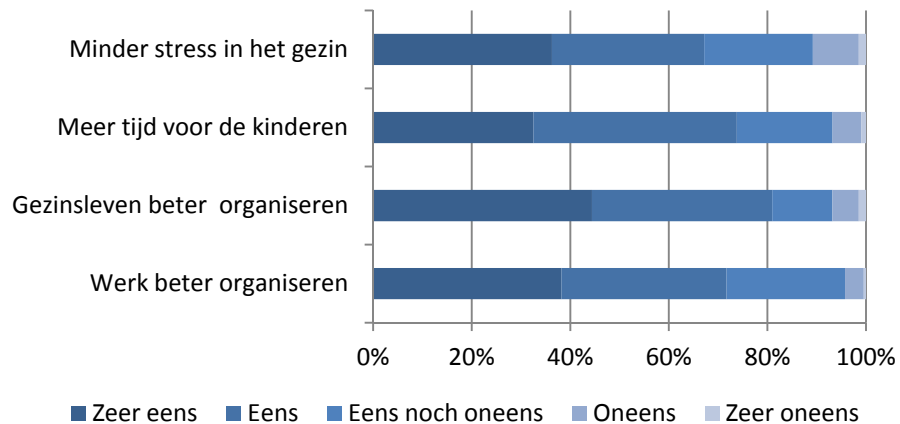

In bovenstaande grafiek staan alleen de meningen van ouders weergegeven die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden. Voor wat betreft de begin- en eindtijden en de lunch/middagpauze is de tevredenheid ook gepeild onder de ouders die gebruikmaken van het basispakket. Zij blijken overwegend tevreden, maar iets minder dan de ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden.

Ouders hebben gereageerd op vier stellingen over flexibele onderwijstijden. Met de stellingen wordt een aantal vermeende voordelen van flexibele onderwijstijden getoetst. De meerderheid van de ouders (ruim driekwart) is het (zeer) eens met de stellingen. Zij bevestigen daarmee het beeld dat flexibele onderwijstijden een positief effect hebben op de mogelijkheden van ouders van schoolgaande kinderen om:

- hun werk beter te organiseren;
- hun gezinsleven beter te organiseren;
- tijd aan hun kinderen te besteden; en
- minder stress in het gezin te ervaren.

Reacties op stellingen over effecten van flexibele onderwijstijd

Voor alle vier de stellingen geldt dat de ouders die het niet (zeer) eens zijn, afkomstig zijn van drie scholen: Bikube, Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar. In het geval van Bikube zou dat verklaard kunnen worden door het feit dat op die school nog maar zeer beperkt sprake is van flexibele onderwijstijden. Voor Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar geldt desalniettemin dat ook daar de grootste groep ouders het (zeer) eens is met de stellingen. We hebben geen inzicht in de redenen waarom een aantal ouders van deze scholen negatief op de stellingen reageert.

Samenvattend kunnen we stellen dat de meeste ouders zeer positief zijn over de manier waarop het onderwijs aan de scholen flexibel is vorm gegeven. Ook zijn ze overwegend zeer positief over de effecten van flexibel onderwijs op het gezin, de kinderen en de afstemming tussen werk en privé. Een kanttekening hierbij is dat de mate waarin ouders positief zijn ook vrijwel altijd beïnvloed worden door aspecten die niet direct samenhangen met flexibel onderwijs (zaken als sfeer, kleinschaligheid of een specifiek lesaanbod).

6.3 Leerlingen

Op alle experimentenscholen is met tenminste drie leerlingen gesproken over hun ervaringen over flexibele onderwijstijden. Uit de gesprekken met de leerlingen blijken de tijden niet echt een issue. De andere onderwijstijden worden als een gegeven beschouwd, als een normale situatie.

Leerlingen die in reguliere schoolvakanties naar school zijn geweest zijn hier vaak erg positief over. De sfeer is dan speciaal, er is veel aandacht voor je, je kan goed doorwerken omdat het zo rustig is en er blijft vaak tijd over om leuke dingen te doen. Deze verhalen komen het sterkst naar voren op die scholen

waar de flexibele tijden net worden ingevoerd en waar nog weinig leerlingen in de reguliere schoolvakantie naar school gaan.

Ook op scholen die met flexibele begin- en eindtijden of flexibele inlooptijden werken, noemen leerlingen dat het prettig is dat er op bepaalde tijden minder kinderen zijn waardoor er een extra beroep op de leerkracht kan worden gedaan.

Leerlingen, vooral de leerlingen die eerst op een andere school zaten, zijn erg positief over de school waar zij naar toe gaan. Zij zijn vooral positief over de sfeer op school en de aandacht die er voor hen is. Zij voelen zich gewaardeerd en gezien.

6.4 Personeel

In totaal hebben 68 personeelsleden een enquête ingevuld.¹ Een groot deel van hen vervult meerdere functies. Naast de functies die in onderstaande tabel staan genoemd, betreft dat nog intern begeleider/zorgcoördinator, bestuurder, coördinator, ICC'er. Elk van deze functies wordt naast (ten minste) één andere functie vervuld.

Tabel 6.1 Functies van responderend personeel

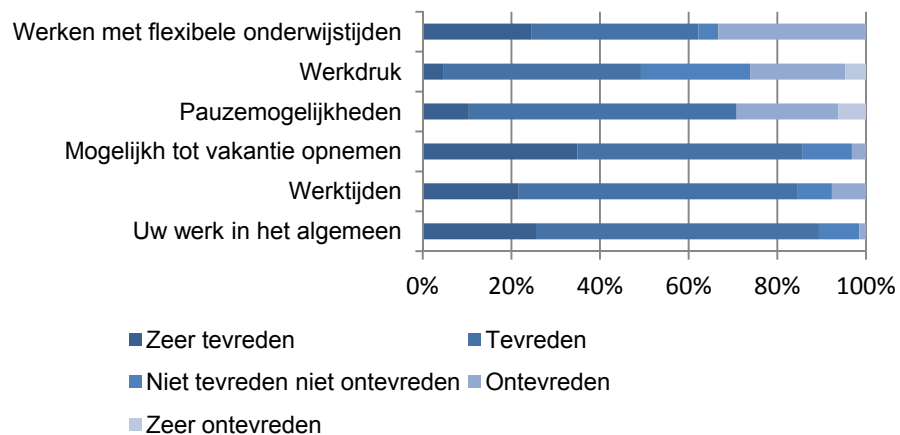
Functie	Aantal
Leerkracht	34
Pedagogisch medewerker	14
Vakspecialist/mentor	7
Leerkrachtondersteuner	5
Onderwijsassistent	4
Directielid	3
Klassenassistent	2
Totaal	66

Het personeel op de experimentscholen is voor het overgrote deel (89%) tevreden tot zeer tevreden over hun werk in het algemeen. Uit ander onderzoek is bekend dat dit percentage op niet-experimentscholen iets lager ligt, namelijk op 79 procent.² Geen van de personeelsleden van de experimentscholen heeft aangegeven (zeer) ontevreden te zijn over hun werk in het algemeen.

¹ Zie voor responspercentages bijlage 1.

² Zie Nota Werken in het onderwijs, 2012. We kunnen niet vaststellen of het gaat om een significant verschil. Evenmin kan worden vastgesteld waaraan het verschil moet worden toegeschreven.

Tevredenheid van personeel met ...

De meeste personeelsleden (85%) van de experimentscholen zijn eveneens tevreden of zeer tevreden over hun werktijden. Vijf respondenten zijn ontevreden over hun werktijden. Het gaat om personeelsleden van De School, De Vliegenier en Sterrenschoon Ermelo. De overige respondenten zijn noch tevreden noch ontevreden over hun werktijden.

Ook over de mogelijkheden om vakantie op te nemen is ruim 80 procent van het personeel van de experimentscholen (zeer) tevreden. Twee respondenten van dezelfde school (Sterrenschoon Ermelo) zijn hier ontevreden over.

Iets minder tevreden is het personeel over de pauzemogelijkheden. Ruim de helft van de respondenten is tevreden of zeer tevreden. Ruim 20 procent is (zeer) ontevreden over de pauzemogelijkheden en eveneens ruim 20 procent is noch tevreden, noch ontevreden. Van bijna alle experimentscholen, behalve van Bikube, Sterrenschoon Zevenaar en De Spreng, is tenminste een van de responderende personeelsleden ontevreden over de pauzemogelijkheden. Deze onvrede is mogelijk gerelateerd aan het feit dat bijna alle experimentscholen als basisarrangement een 5-gelikedagenmodel hanteren.

Werkdruk

Een ander aspect van het werken met flexibele onderwijstijden waarover personeelsleden over het algemeen iets minder tevreden zijn, vormt de werkdruk. Ongeveer de helft van het personeel (49%) is hier (zeer) tevreden over; 25 procent is noch tevreden, noch ontevreden over de werkdruk. Ruim 25 procent van de personeelsleden is (zeer) ontevreden over de werkdruk. Dat is een aanzienlijk verschil met de vorige meting, waarin 13 procent van het personeel aangaf (zeer) ontevreden te zijn over de werkdruk.

Uit een onderzoek naar werkdruk en taken in het onderwijs van het CNV blijkt 54,5 procent een hoge en 30,8 procent van de respondenten een zeer hoge werkdruk te ervaren. 80 procent van de respondenten ervaart de werkdruk als een probleem. Dit laat zich onder meer door de verschillen in vraagstelling niet makkelijk vergelijken met de werkdruk die het personeel van de experimentescholen ervaart. Wanneer we ervan uitgaan dat alleen het personeel van de experimentescholen dat ontevreden is over de werkdruk, de werkdruk mogelijk als een probleem beschouwt, moet geconstateerd worden dat er een groot verschil is tussen de uitkomsten van de CNV-enquête en de enquête onder het personeel van de experimentescholen. Opvallend daarbij is dat uit de CNV-enquête de administratieve lasten als belangrijkste oorzaak genoemd worden van de werkdruk, in het bijzonder het schrijven van uitgebreide handelingsplannen voor leerlingen die extra zorg nodig hebben en groepsplannen. Het schrijven van individuele handelingsplannen wordt op de meeste, zo niet alle, experimentescholen voor alle leerlingen gedaan, niet alleen voor leerlingen die extra zorg nodig hebben. Daarnaast wordt op de experimentescholen ook met groepsplannen gewerkt. Dat de werkdruk op de experimentescholen desalniettemin als minder hoog wordt ervaren dan in de CNV-enquête heeft mogelijk te maken met het ervaren nut van het schrijven van individuele handelingsplannen en het feit dat het personeel van de experimentescholen bewust heeft gekozen voor een onderwijsconcept waarin individuele leerlijnen en daarmee individuele handelingsplannen centraal staan.

Op een aantal scholen is een opvallend groter deel van het personeel ontevreden over de werkdruk dan op andere scholen. Dit betreft De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo. Deze laatste school is drie maanden voor het huidige schooljaar van start gegaan met de omslag naar Sterrenschool en naar het gaan werken met flexibele tijden. Er is in korte tijd heel veel op directie en personeel afgekomen. De Vliegenier is in 2011 overgestapt op het concept Dalton-school en zijn in het afgelopen jaar de flexibele tijden ingevoerd. Ook op deze school komt heel veel in één keer op het personeel af, werd duidelijk uit de gesprekken die op deze school gevoerd zijn.

Scholen waar opvallend weinig personeel ontevreden is over de werkdruk zijn: Casa, De School, Sterrenschool Zevenaar en De Sprengel.

Casa, De School en Sterrenschool Zevenaar zijn scholen die vanaf het begin zijn gaan werken vanuit een bepaald concept en met flexibele tijden. Het personeel van deze scholen heeft heel nadrukkelijk gekozen om te werken in dit concept. Het personeel van De Sprengel heeft zich geen andere manier van werken eigen hoeven maken als gevolg van de invoering van flexibele onderwijstijd. Als gevolg van het zeer geringe aantal leerlingen was het personeel van deze school al lange tijd gewend aan het gedifferentieerd werken.

Van alle responderende personeelsleden is bijna 90 procent tevreden over het werken met flexibele onderwijstijden op hun school. De (3) personeelsleden die daar niet tevreden over zijn, zijn werkzaam op Bikube en (verrassend) op De School.

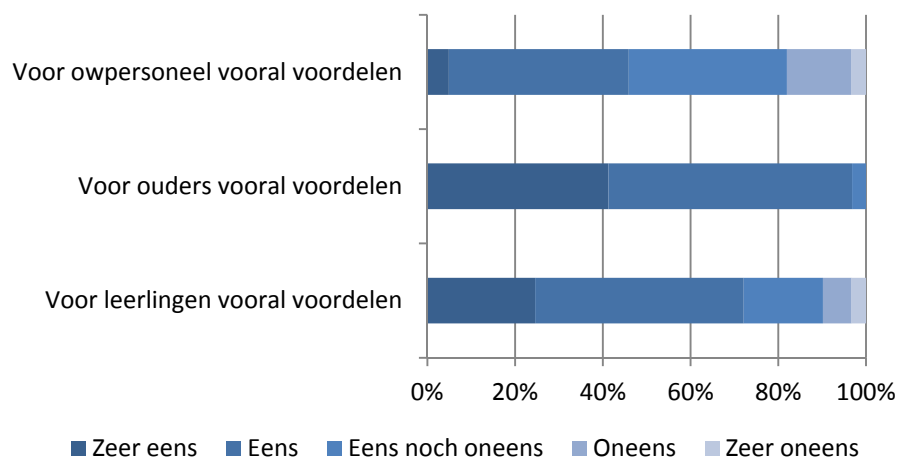
Wie hebben voordeel van flexibele onderwijstijd

We hebben het personeel gevraagd om te reageren op de volgende stellingen:

- Ik zie voor onderwijspersoneel vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden;
- Ik zie voor ouders vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden;
- Ik zie voor leerlingen vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden.

In de onderstaande grafiek zijn de antwoorden weergegeven:

Stellingen over voordelen van flexibele tijden

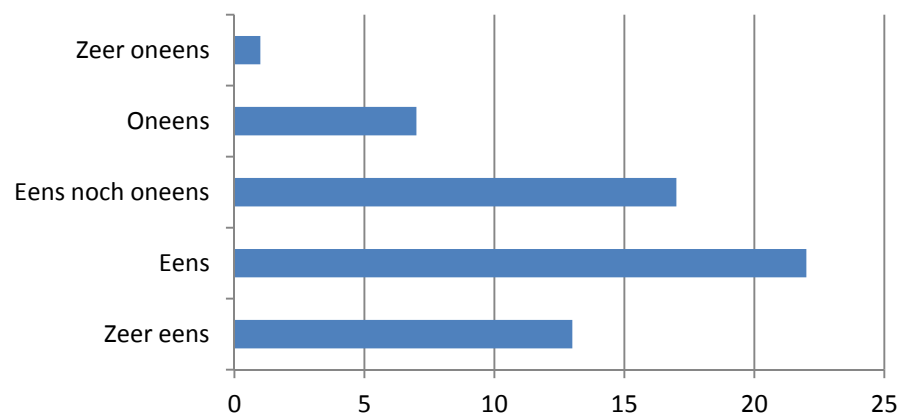
Uit de bovenstaande grafiek valt af te lezen dat volgens het personeel vooral ouders voordeel hebben van flexibele onderwijstijden. Ook is ruim 70 procent van het personeel van mening dat leerlingen vooral voordelen ondervinden van het werken met flexibele onderwijstijden. De meningen over de stelling dat het werken met flexibele onderwijstijden vooral voordelen met zich meebrengt voor onderwijspersoneel zijn het meest verdeeld. Iets minder dan de helft is het daar (zeer) mee eens, ruim een derde is het noch eens noch oneens met die stelling en ongeveer een zesde is het (zeer) oneens met de stelling.

Effectieve onderwijstijd

Hieronder staat grafisch weergegeven hoeveel personeelsleden het eens of oneens waren met de stelling 'door de invoering van flexibele onderwijstijden hebben leerlingen meer effectieve onderwijstijd dan met reguliere onderwijstijden'. De grootste groep personeelsleden (35 van de 60) is het hiermee eens of zeer eens, 17 zijn het eens noch oneens met deze stelling en 8 personeelsleden zijn het oneens of zeer oneens. Er zijn 6 scholen waarvan geen van de personeelsleden het oneens is met de stelling: De School, de Parapuluschool, Sterrenschool Zevenaar, De Ruimte, de Spreng en Sterrenschool Ermelo. Van De Ruimte is echter ook geen van de personeelsleden die een vragenlijst invulde het eens met de stelling. Ten

minste een van de personeelsleden van Bikube, Casa, Sterrenschool Apeldoorn en De Vliegenier zijn het (zeer) oneens met de stelling. Op Casa zijn duidelijk meer personeelsleden het eens dan oneens met de stelling. Op twee (Sterrenschool Apeldoorn en de Vliegenier) van de andere drie scholen is het aantal personeelsleden dat het oneens is met de stelling gelijk aan het aantal personeelsleden dat het eens is. Alleen op Bikube is het aantal personeelsleden dat het oneens is met de stelling groter dan het aantal responderende personeelsleden dat het eens is.

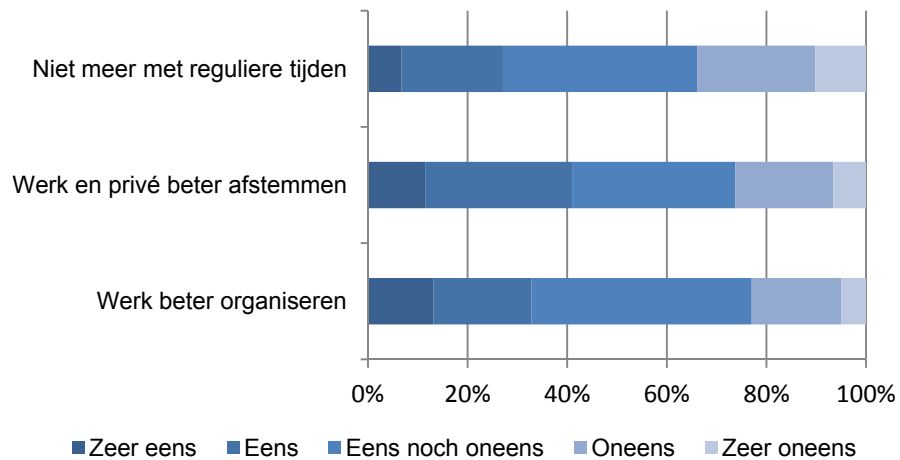
Door de invoering van flexibele onderwijstijden hebben leerlingen meer effectieve onderwijstijd dan met reguliere onderwijstijden

Een ander deel van de stellingen heeft betrekking op het werk zelf. Een deel van deze stellingen staat weergegeven in onderstaande grafiek. De stellingen luiden:

- Ik zou niet meer op een school met reguliere onderwijstijden willen werken;
- Door het werken met flexibele onderwijstijden kan ik werk en privé beter op elkaar afstemmen dan met reguliere onderwijstijden;
- Door het werken met flexibele onderwijstijden kan ik mijn werk beter organiseren dan met reguliere onderwijstijden.

Stellingen over werken met flexibele tijden

Voor elk van de drie stellingen geldt dat de meningen verdeeld zijn en dat een aanzienlijk deel van het responderende personeel het ermee eens noch oneens is. Niet zichtbaar is dat voor elk van de stellingen een aantal respondenten 'weet niet' heeft geantwoord.

Ongeveer een kwart van de personeelsleden geeft aan niet meer op een school met reguliere tijden te willen werken. Het gaat om personeelsleden die werkzaam zijn op Casa, Sterrenschool Apeldoorn, Sterrenschool Zevenaar, De Ruimte en De Vliegenier.

Van een aantal scholen is geen van de personeelsleden het oneens met de stelling dat werk en privé beter op elkaar kunnen worden afgestemd als gevolg van de flexibele onderwijstijden. Dat betreft: Casa, de Parapluschool en Sterrenschool Zevenaar.

Op vrijwel alle scholen is het personeel verdeeld over de stelling dat zij dankzij de flexibele tijden hun werk beter kunnen organiseren. Alleen de respondenten van Sterrenschool Zevenaar zijn het allemaal eens met deze stelling. Op Casa en de Parapluschool is niet iedereen het volledig eens met de stelling maar zijn er geen personeelsleden die het ermee oneens zijn. De respondenten van De Sprengel zijn het allemaal eens noch oneens met de stelling. Op Bikube, Sterrenschool Apeldoorn, De Ruimte, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo zijn meer mensen het oneens dan eens met de stelling.

6.5 Bekendheid met en oordeel over de uitkomsten van het DGO

In hoofdstuk 3 beschreven we het akkoord dat de besturen van de experimentenscholen en de vakbonden bereikten over onder meer verlof- en vakantiedagen. We hebben het onderwijzend personeel van de

experimentenscholen een aantal vragen voorgelegd over het DGO. Deze vragen zijn door 61 van hen beantwoord.

Tabel 6.1 In hoeverre bent u op de hoogte van deze afspraken?

Van gehoord en bekend met de afspraken	39%
Van gehoord maar niet bekend met de afspraken	46%
Niet over gehoord en niet mee bekend	15%

Personeel dat niet over het DGO gehoord heeft en er niet mee bekend is, is afkomstig van verschillende scholen. Er is geen enkele school waar geen van de personeelsleden over het DGO gehoord heeft. Er zijn wel een aantal scholen waar geen van de personeelsleden bekend is met de afspraken. Dat betreft Sterrenschool Ermelo, en De Ruimte.

Vervolgens hebben we de respondenten de afspraak die in het DGO gemaakt is, voorgelegd (het recht op vakantie- en verlofdagen niet standaard 12 weken maar afhankelijk van de werktijdfactor. Dat betekent dat er alleen bij een werktijdfactor van 1 recht is op 12 weken vakantie) en gevraagd hoe zij die afspraak beoordelen.

Tabel 6.2 Hoe beoordeelt u die afspraak?

Als een verbetering	20%
Deels een verbetering, deels een verslechtering	21%
Geen verbetering en geen verslechtering	12%
Een verslechtering	21%
Weet niet/geen mening	26%

De meningen over de afspraken die de besturen hebben gemaakt met de vakbonden zijn verdeeld. Dat is op elk van de experimentenscholen het geval.

Opmerkingen die hierover gemaakt zijn:

- Als dit zo is, dan kan dit uiteraard een verlichting zijn. Wel moet er dan genoeg vervanging mogelijk zijn. Extra geld voor de invalmogelijkheden is noodzakelijk bij flexibele onderwijstijden.
- Als ik de vraag goed heb gelezen, lijkt het me erg oneerlijk dat (deeltijd) personeel op scholen met flexibele onderwijstijden minder vakantie hebben dan personeel op scholen met reguliere werktijden.
- Dat betekent in de praktijk, dat als je een deeltijdbaan hebt, de uren uitgesmeerd worden over het jaar. Korte diensten, geen hele dagen, veel geregeld met kinderopvang van eigen kinderen, kortom geen verbetering voor een deeltijdbaan.
- Ik denk dat dat heel normaal is, meer werken betekent minder vrije tijd maar wel meer vakantiedagen. Dat lijkt mij heel logisch.

7 EFFECTEN VAN FLEXIBELE ONDERWIJSTIJDEN OP ONDERWIJSKWALITEIT¹

7.1 Inleiding

De scholen die deelnemen aan het experiment flexibele onderwijstijden hebben de ruimte gekregen om onderwijs aan te bieden in de zomervakantie en dit mee te laten tellen als onderwijstijd en om meer dan zeven weken per jaar een 4-daagse schoolweek aan te bieden. In hoofdstuk 2 hebben we beschreven op welke wijze de experimentenscholen vorm hebben gegeven aan de flexibele onderwijstijden.

Met het experiment en de monitoring van de scholen hopen de ministeries van OCW en SZW diverse effecten in beeld te krijgen van deze flexibele onderwijstijden. In dit hoofdstuk staan de volgende effecten centraal:

- het effect op effectieve onderwijstijd; en
- het effect op de kwaliteit van het onderwijs.

De Inspectie van het Onderwijs heeft de opdracht gekregen om de scholen die aan het experiment deelnemen op bovenstaande punten te beoordelen. In dit hoofdstuk beschrijven we de afspraken die gemaakt zijn met de Inspectie in het licht van het experiment flexibilisering onderwijstijd (paragraaf 7.2), de kenmerken van de vijf experimentenscholen die in de tweede tranche zijn gestart (paragraaf 7.3), de toezicht- en onderzoeksactiviteiten per school (paragraaf 7.4) en de voorlopige bevindingen (paragraaf 7.5). In paragraaf 7.6 beschrijven we ten slotte de ideeën van de ouders over de onderwijskwaliteit.

7.2 Afspraken: toezicht en onderzoek door de Inspectie

Met de Inspectie van het Onderwijs zijn de volgende afspraken gemaakt:

- De Inspectie houdt toezicht en doet onderzoek op de experimentenscholen die door OCW zijn erkend. In de eerste tranche (schooljaar 2011-2012) zijn dat zeven basisscholen, in de tweede tranche (schooljaar 2012-2013) komen daar vijf basisscholen bij.
- Toezicht en onderzoek op de betreffende scholen worden gedaan volgens de bestaande toezichtssystematiek van de Inspectie, dat wil zeggen: gebruik van het waarderingskader, reguliere vormen van kwaliteitsonderzoek, gebruik van rapportformats en verslagbrieven.
- De indicatorenset die in een onderzoek wordt gebruikt, is het kernkader van de Inspectie. Dat kader wordt aangevuld met indicatoren op het gebied van (wet- en regelgeving over) onderwijstijd.

¹ De tekst in dit hoofdstuk is grotendeels ontleend aan het verslag dat de Inspectie van het Onderwijs heeft opgeleverd aan het ministerie van OCW en RegioPlan.

- Onderzoek vindt plaats in het eerste jaar van het experiment (2011-2012 voor de eerste tranche en 2012-2013 voor de tweede tranche) als startmeting en aan het einde van het experiment – 2013-2014 – als eindmeting. Zo nodig vinden er tussentijds ook onderzoeksactiviteiten plaats, bijvoorbeeld in de vorm van voortgangsgesprekken.
- Het onderzoek dat feitelijk wordt gedaan op een experimentalschool is afhankelijk van de ontwikkelingsfase van de betreffende school. Bij startende scholen aan het is dat een startgesprek en bij scholen die al langer dan een jaar bezig zijn, dan wel een vastomlijnde vormgeving hebben, is dat een kwaliteitsonderzoek.

7.3 Kenmerken van de vijf experimentalscholen uit de tweede tranche

Evenals de experimentalscholen die zijn gestart in de eerste tranche variëren de experimentalscholen uit de tweede tranche naar de invulling van het flexibele onderwijstijden experiment, naar de wijze waarop onderwijs en opvang worden gecombineerd en naar onderwijsconcept:

- Variatie in omvang en aard van de flexibilisering van de onderwijstijden, zoals: het aantal weken dat de school open is per schooljaar, de openingstijden per schoolweek en schooldag; de aard en omvang van de onderwijsarrangementen.
- Variatie in de wijze waarop onderwijs en opvang (en andere diensten) al dan niet in samenhang worden aangeboden.
- Variatie in onderwijsconcept en onderwijsvisie, zoals: het Sterrenschoolconcept, breed-aanbod, bewuste keuze voor combinatiegroepen, onderwijs op maat en onderwijs op individuele basis.
- Variatie in de ontwikkelfase van de deelnemende scholen: van de vijf scholen in de tweede tranche is er één school vorig schooljaar gestart; ze verkeren in verschillende fasen van ontwikkeling (van net gestart en nog zoekende, tot min of meer uit ontwikkeld).
- Variatie in huisvesting: twee scholen die in een bestand gebouw zijn ondergebracht, één school die in een nieuw multifunctioneel gebouw is gehuisvest, één school die in een tijdelijk onderkomen zit in afwachting van nieuwbouw en één school die tijdelijke is gehuisvest in een bestaand gebouw en volgend schooljaar terugkeert naar het grondig verbouwde oorspronkelijke schoolgebouw.

De mix van kenmerken per school maakt dat, ondanks dat alle scholen meedoen aan het flexibele onderwijstijden experiment, er – naast overeenkomsten – ook grote verschillen zijn tussen de scholen.

Eén ding hebben de vijf scholen uit de tweede tranche gemeen: ze maken allemaal deel uit van een bestuur met meer scholen.

7.4 Toezicht en onderzoeksactiviteiten per school

- A. De vijf scholen uit de tweede tranche hebben een startgesprek gehad. In dat gesprek zijn de volgende onderwerpen aan de orde gesteld:
- contextgegevens (aanleiding experiment, ontwikkeling leerlingenaantal, bestuurlijke vormgeving, toelatingscriteria);
 - invulling en organisatie onderwijstijd (aantal schoolweken geopend, openingstijden, verlofregeling, afspraken met ouders, registratie van onderwijstijd, totaal aantal onderwijsuren per leerling, garantie van minimaal 940uur onderwijsuren per jaar);
 - leerinhouden (leerstofplanning, leerplan, individuele leer- en ontwikkelingslijnen, dag- en weektaken, kerndoelen);
 - organisatie van het onderwijsleerproces (leren in (sub)groepen/units, rol/taak van de leraar/begeleider, zorgplicht op de school, volgen en signaleren (toetsen) van leerresultaten);
 - verantwoording naar bestuur en ouders, inclusief kwaliteitszorg (verantwoording in wettelijke documenten, instemming MR/oudergeleding, vrijwillige ouderbijdrage, overige kosten voor ouders/verzorgers).

De vijf scholen uit de tweede tranche die in het schooljaar 2012-2013 een startgesprek hebben gehad zijn:

- Sterrenschool in Ermelo 01WR
- De Spreng in Vaassen 13JJ
- De Vliegenier in Apeldoorn 170V
- De Ruimte in Almere 30PE
- La Res in Enschede 17NR

- B. Drie scholen uit de eerste tranche hebben in het schooljaar 2012-2013 een kwaliteitsonderzoek gehad, dat onderzoek houdt in:
- gesprekken met directie en interne begeleiders;
 - gesprekken met leraren en leerlingen;
 - documentenanalyse m.b.t. het experiment;
 - lesobservaties in de verschillende –bouwen;
 - nagesprek met directie en bestuur.

De drie scholen die in 2012-2013 een kwaliteitsonderzoek hebben gehad zijn:

- De Sterrenschool in Apeldoorn 17NR
- De Sterrenschool in Zevenaar 13BF
- Casa in Pijnacker 30KD

Twee scholen uit de eerste tranche hebben in het schooljaar 2011-2012 een kwaliteitsonderzoek gehad. Dat zijn:

- De Parapluschool in Ede 18VW
- De School in Zandvoort 29YJ

C. Voor de overige scholen uit de eerste tranche is een voortgangsgesprek of kwaliteitsonderzoek gepland.

7.5 Voorlopige bevindingen

Gezien de ontwikkelingsfase waarin met name de vijf experimentscholen uit de tweede tranche verkeren; het beperkte aantal experimentscholen, gecombineerd met de grote variatie aan overige schoolkenmerken, ligt terughoudendheid bij het weergeven van bevindingen door de inspectie voor de hand. Mogelijke effecten van het experiment op de kwaliteit van het onderwijs zijn op dit moment nog niet goed vast te stellen. De inspectie werkt momenteel aan een plan voor een werkwijze die het mogelijk moet maken daar bij de eindmeting in 2014 meer over te zeggen.

De inspectie heeft startgesprekken gevoerd met de deelnemende scholen uit zowel de eerste als de tweede tranche. Daarnaast heeft zij een kwaliteitsonderzoek uitgevoerd op vijf scholen uit de eerste tranche. Hieronder volgt puntsgewijs een beschrijving van de voorlopige bevindingen die de inspectie op basis hiervan heeft opgedaan.

Registratie van onderwijstijd

- Een enkele keer is dat een handmatige registratie, maar meestal is het een digitaal-registratiesysteem. Scholen maken gebruik van elkaars expertise op dit terrein.

De manieren van registreren verschillen naar bruikbaarheid en toegankelijkheid. In alle gevallen is echter op leerlingniveau vastgelegd hoeveel onderwijsuren de leerling per dag heeft gevolgd. Op vrijwel alle scholen is vervolgens ook vast te stellen hoeveel onderwijsuren de leerling per week, maand of per jaar heeft gevolgd. In de meeste gevallen is de urenregistratie gekoppeld aan het leerstofaanbod voor de betreffende leerling, zodat ook duidelijk is wat de leerling in die onderwijstijd heeft gedaan. Eén school heeft samenwerking gezocht met een bedrijf dat een administratiesysteem aanbiedt dat op veel scholen wordt gebruikt. De uitbreidingsmodule voor de registratie van de onderwijstijd is inmiddels gereed. Op dit moment werkt men aan een uitbreiding waarbij de registratie van zowel tijd als aanbod ook nog gekoppeld is aan de behaalde (toets- of observatie) resultaten. Het systeem is ook bruikbaar voor scholen die niet

deelnemen aan het experiment, maar wel de ontwikkeling van de individuele leerling nauwkeurig in beeld willen brengen.

- Uit de controle die de inspectie tot nu toe heeft gedaan, blijkt dat alle aan het experiment deelnemende scholen instaan voor ten minste 940 uur onderwijstijd per leerling, per jaar. Er is eerder sprake van meer gebruik van onderwijstijd dan van te weinig. Scholen gaan hiermee verschillend om. In sommige gevallen houdt de school de ouders aan het maximum aantal vooraf afgesproken schooluren. Andere scholen laten dit vrij, waardoor de onderwijstijd van individuele leerlingen soms sterk kan verschillen. In alle gevallen is de minimale onderwijstijd echter gewaarborgd.

Aanbod van onderwijstijd

- Alle scholen hebben met ouders/verzorgers afspraken gemaakt over de wijze waarop de school met de ouders de inzet van onderwijstijd plant. Die planningsperiode verschilt per school: het komt voor dat de planning voor enkele maanden wordt vastgelegd, maar het komt ook voor dat deze aan het begin van het schooljaar voor het hele schooljaar wordt vastgelegd. Veelal zijn daartoe formats ontwikkeld, waaraan ouders en scholen zich binden.
- De inspectie stelt vast dat er tussen de deelnemende scholen grote verschillen bestaan in de mogelijkheden die zij ouders bieden ten aanzien van de schooltijden. Dit varieert van het opnemen van enkele compensatiedagen per schooljaar tot een onderwijsaanbod gedurende 50 schoolweken per jaar.
- Een aantal scholen heeft in het tweede jaar van het experiment wegens organisatorische of onderwijskundige redenen de keuzemogelijkheden van arrangementen aangepast (beperkt).

Verantwoording over het experiment

- Alle scholen hebben in de wettelijke documenten zoals schoolgids en schoolplan beschreven hoe het experiment op hun school is georganiseerd en vormgegeven. De inspectie stelt vast dat die beschrijvingen een correct beeld geven van de onderwijspraktijk.
- Op alle scholen heeft de (oudergeleding van) de medezeggenschapraad (dan wel het overlegorgaan dat de MR vervangt) ingestemd met het experiment op die school.
- Op geen van de scholen worden aanvullende criteria/eisen gesteld voor deelname van kinderen of hun ouders aan het experiment (met uitzondering van een te omvangrijke zorglast) en alle scholen geven aan dat de ouderbijdrage vrijwillig is.
- Alle scholen geven aan dat de bevoegdheden voor zowel onderwijs als opvang, correct zijn geregeld. Ook dit aspect wordt door de inspectie het

komend schooljaar opnieuw onderzocht in de schoolpraktijk. Dat geldt ook voor de inzet van overheidsgeld en -subsidies voor onderwijs en opvang in het experiment.

Overige

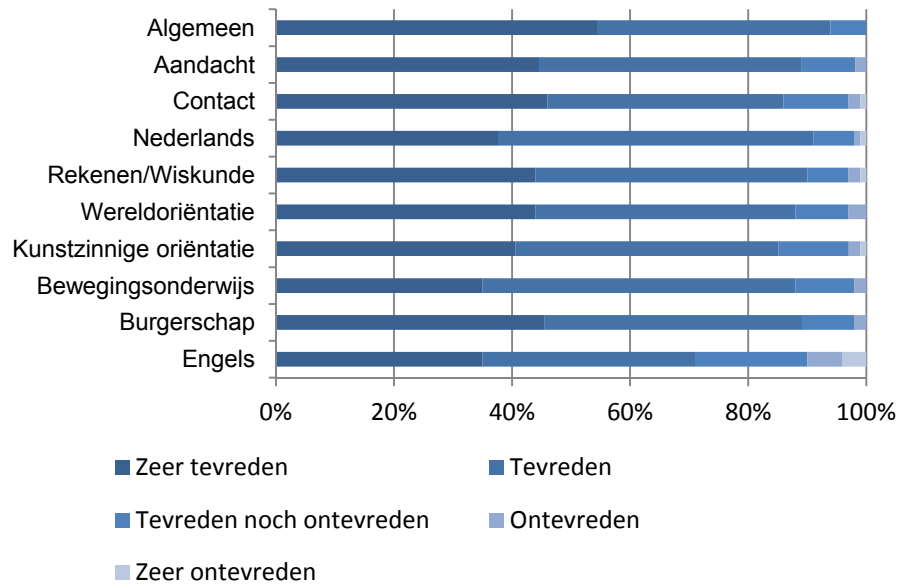
- De onderwijsleeromgeving is op alle scholen tenminste van basale kwaliteit. Er zijn wel verschillen, variërend van een aangepast (kerk)gebouw, tot nieuwbouwlocaties met flexibele leerunits en met alle mogelijkheden voor een “breed”-aanbod. Voor één school wordt op dit moment een nieuw multifunctioneel gebouw gerealiseerd.
- Een aantal scholen werkt samen met een voorschool (peuterzaal of kinderopvang) aan doorgaande lijnen op het gebied van aanbod, pedagogisch klimaat, didactisch handelen en contacten met ouders.
- Deelname aan het experiment vraagt veel afstemming tussen teamleden. Deelnemende scholen besteden hieraan nadrukkelijk aandacht. Samen overleggen, samen leren en samen reflecteren dragen bij aan de teamontwikkeling.
- Sommige scholen met dagelijkse flexibele inlooptijden gebruiken deze momenten voor het verlenen van extra zorg aan leerlingen die dat nodig hebben.

7.6 Kwaliteit volgens ouders

De tevredenheid van ouders over een school is eveneens een indicatie (zij het van een andere orde) van de kwaliteit van een school. Ouders zijn daarom – buiten hun tevredenheid over de onderwijstijden, die besproken worden in hoofdstuk 6 – bevraagd over hun tevredenheid over verschillende aspecten van de experimentsschool waar hun kind(eren) naar toe gaat.

In grafiek 7.1 staan de resultaten weergegeven. Het betreft de antwoorden van zowel de ouders die gebruikmaken van een basispakket met reguliere vakanties als de ouders die gebruikmaken van een flexibel pakket. Tussen deze twee groepen ouders werden geen verschillen in tevredenheid op de onderstaande aspecten gevonden.

Grafiek 7.1 Tevredenheid over school en onderwijs

BIJLAGE 1
RESPONS
Respons Ouders

In onderstaande tabel wordt per school een indicatie van de responspercentages gegeven voor de enquête die onder ouders gehouden is. Het gaat om een indicatie omdat we geen informatie hadden over het aantal ouders dat aan de school verbonden is, alleen over het aantal leerlingen en omdat het aantal leerlingen op een aantal scholen zeer snel groeit.

Het responspercentage is berekend door het aantal kinderen dat de responderende ouders op de school hebben af te zetten tegen het totale leerlingenaantal van de school.

Over het algemeen is de respons per school goed te noemen. Alleen de respons bij Bikube en de Sterrenschool Apeldoorn is achtergebleven. Op de Sterrenschool Apeldoorn waren de ouders mogelijk enquête-moe. In de periode voorafgaand aan deze enquête hadden zij vanuit school al drie (verplichte) enquêtes ontvangen. Volgens de directie van Bikube heeft een deel van de ouders geen computers en is het altijd moeilijk om van een deel van de ouders respons te krijgen.

Responspercentage ouders per school (indicatie)

School	Aantal ouders	Aantal kinderen	Totaal aantal leerlingen	Responspercentage
<i>Scholen eerste tranche</i>				
Bikube	27	40	180	22%
Casa	65	90	120	75%
De School	31	45	70	64%
Parapluschool	17	20	37	54%
<i>Scholen tweede tranche</i>				
Sterrenschool Apeldoorn	23	34	128	27%
Sterrenschool Zevenaar	42	57	106	54%
<i>Scholen tweede tranche</i>				
De Ruimte	14	17	37	46%
De Spreng	12	18	42	43%
De Vliegenier	43	61	124	49%
Sterrenschool Ermelo	12	14	44	32%
Totaal	286	396	888	45%

Respons personeel

De respons van het personeel is van de meeste scholen rond de 50 procent of hoger. Alleen de respons onder het personeel van De School is daarbij achtergebleven. De respons onder personeel ligt bij Casa en de Sterrenschool Zevenaar beduidend hoger dan 50 procent.

	Aantal respondenten	Totaal personeel	Respons- percentage
Bikube	11	18	61
Casa	6	8	75
De School	4	13	31
Parapluschool	4	8	50
Sterrenschool Apeldoorn	8	17	47
Sterrenschool Zevenaar	6	7	86
Totaal	39	71	55

Regioplan Beleidsonderzoek

Nieuwezijds Voorburgwal 35

1012 RD Amsterdam

T 020 531 531 5

F 020 626 519 9

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl